

وزارت معارف

معینیت نصاب تعلیمی، تربیة معلم و مرکز ساینس
ریاست عمومی اکتشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

رہنمای معلم تعلیم و تربیہ اسلامی

صنف یازدهم (مذہب جعفری)

رہنمای معلم تعلیم و تربیہ اسلامی صنف یازدهم (مذہب جعفری)

کتاب‌های درسی متعلق به وزارت معارف بوده خرید و فروش آن
جداً ممنوع است. با متخلفین برخورد قانونی صورت می‌گیرد.

moe.curriculum@gmail.com

سال چاپ: ۱۳۹۲ ه.ش.

وزارت معارف

معینیت انکشاف نصاب تعلیمی و تربیه معلم
ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

کتاب معلم

راهنمای تدریس تعلیم و تربیه اسلامی

صنف یازدهم

(مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۶ هـ. ش.

مؤلف:

- مؤلف سید محمد حسین فرهنگ
- سید عبدالوہاب رحمانی

ایدیت علمی و مسلکی: مؤلف محمدباقر حلیمی

ایدیت زبانی: بریالی رضوانی

کمیٹہ دینی، سیاسی و فرهنگی:

- محمد آصف کوچی
- حبیب اللہ راحل مشاور وزارت معارف در ریاست انکشاف نصاب تعلیمی

کمیٹہ نظارت

- دوکتور اسد اللہ محقق معین انکشاف نصاب تعلیمی، تربیہ معلم و مرکز سائنس
- دوکتور شیر علی ظریفی رئیس پروژہ انکشاف نصاب تعلیمی.
- سرمؤلف عبدالظاهر گلستانی رئیس عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

دیزاین: محمدعلی نظری

الله اعلم
سبحانه
و تعالي

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، کوچري دي   پامېریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیري   لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به   لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر   وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

پیام وزیر معارف

سپاس بیکران آفریدگاری را که انسان را در احسن تقویم آفرید و او را قدرت بیان بخشید و به زیور علم و اندیشه آراست و درود بی پایان بر پیامبر مکرم اسلام حضرت محمد مصطفی- صلی الله علیه وسلم- که معلم بزرگ انسانیت است و پیام آور رحمت و هدایت و روشنایی.

تعلیم و تربیت نقطه آغاز هر تحول و سنگ بنای توسعه در هر جامعه است. هدف اصلی تعلیم و تربیت به فعلیت رساندن نیروهای بالقوه انسان و شگوفای ساختن استعدادهای درونی وی است.

کتاب درسی یکی از ارکان مهم در فرایند تعلیم و تربیت محسوب می شود که همگام با تحولات و پیشرفت های علمی نوین و مطابق با نیازمندی های جامعه تهیه و تألیف می گردد و باید دارای ظرفیت و ظرفیتی باشد که بتواند آموزه های دینی و اخلاقی را توأم با فرآورده های علوم جدید با میتودهای نوین به شاگردان منتقل کند.

کتابی که اکنون در اختیار شما قرار دارد، بر اساس همین ویژه گی ها تهیه و تألیف شده است. سعی وزارت معارف همواره براین بوده که نصاب تعلیمی و کتب درسی معارف کشور، متکی بر مبانی تعلیم و تربیت اسلامی و حفظ هویت ملی، مطابق با معیارهای علمی و روش های تربیتی نوین بوده، استعدادهای دانش آموزان را در همه زمینه های اخلاقی و علمی شگوفای گرداند و قدرت تفکر، ابتکار و حس جستجوگری را در آنها تقویت بخشد. ترویج فرهنگ گفتگو و رواداری، تقویت حس وطن دوستی، مهربانی، گذشت و همبستگی از خواست های دیگر وزارت معارف است که باید در کتب درسی متبلور باشد.

کتاب های درسی بدون داشتن معلم خوب و مسلکی نمی تواند اهداف مورد نظر را بر آورده سازد. معلم یکی از ارکان مهم تعلیم و تربیت و مجری برنامه های آموزشی و تربیتی است. از معلمان و آموزگاران خوب، متعهد و دلسوز کشورم که ستیزه با سیاهی و نادانی را پیشه خود ساخته اند، صمیمانه آرزومندم که با تطبیق دقیق و مخلصانه نصاب تعلیمی، کودکان و جوانان میهن را بسوی فتح قله های رفیع دانش، اخلاق و معنویت رهنمون گردند.

کامیابی نظام آموزشی کشور بدون همکاری جدی مردم غیر ممکن است. ازین رو از همه اقشار و افراد ملت شریف افغانستان، بخصوص از خانواده ها و اولیای محترم شاگردان خواشمندم که از هیچگونه همکاری در جهت تحقق اهداف معارف دریغ نورزند. همچنان از همه نویسندگان، دانشمندان، متخصصان تعلیم و تربیت و اولیای محترم شاگردان تقاضا می شود که با ارائه نظریات و پیشنهادهای سالم و نقدهای سازنده خود وزارت معارف را در بهبود هر چه بیشتر کتاب های درسی همکاری نمایند.

لازم می دانم از تمام مؤلفان دانشمند و کارمندان اداری و فنی وزارت معارف که در تهیه، تألیف، طبع و توزیع این کتاب زحمت کشیده اند و از همه نهادهای ملی و بین المللی که در زمینه چاپ و توزیع کتب درسی همکاری نموده اند، قدردانی و تشکر نمایم.

در اخیر از خداوند منان استدعا دارم که به لطف بی پایان خود، ما را در تحقق آرمان های مقدس معارف یاری رساند. إنه سمیع قریب مجیب.

دکتور اسدالله حنیف بلخی

وزیر معارف

فهرست مطالب

عنوان	فهرست
کلیات و معرفی برنامه درسی	۲
اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان	۳
الف- اهداف اعتقادی و اخلاقی	۳
ب- اهداف علمی و آموزشی	۳
ج - اهداف فرهنگی و هنری	۴
د - اهداف مدنی و اجتماعی	۴
هـ- اهداف اقتصادی	۵
و - اهداف عمومی دوره لیسه از صنف (۱۰-۱۲)	۵
ضرورت	۶
- اهداف کلی کتاب	۶
شیوه‌های تدریس	۷
۱- شیوه تفکر استقرایی (سیر از جزء به کل)	۸
۲- تمثیل	۸
۴- کنفرانس دانش آموزی	۸
۵- روش مناظره	۸
۶- روش شفاهی (سخنرانی یا لکچر)	۸
۳- روش مقایسه	۹
۵- روش پرسش و پاسخ	۹
۶ - روش تمرین دادن	۱۰
۷- روش حل مسأله	۱۰
۸- روش کار (فردی - گروهی)	۱۰
۹- روش عمومی تدریس	۱۱
رهنمای تدریس	۱۱
پلان سالانه درسی	۱۱
شرک، انواع و علائم آن	۱۴
موضوع درس: عدل الهی	۱۷
موضوع درس: علم الهی	۲۰
موضوع درس: معجزه و کرامت	۲۲
موضوع درس: حکمت گوناگون بودن معجزه	۲۴
موضوع درس: اسوه بودن پیامبران	۲۶
موضوع درس: امام محمد تقی علیه السلام	۲۹
موضوع درس: امام علی النقی علیه السلام	۳۱

۳۳	..... امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>
۳۵	..... معاد در احادیث معصومین <small>علیهم السلام</small>
۳۸	..... فواید اجتماعی ایمان به معاد
۴۰	..... آثار اقتصادی ایمان به معاد
۴۳	..... فقه اسلامی
۴۴	..... تعریف بیع و اقسام الزام آن
۴۶	..... آداب خرید و فروش
۴۸	..... احکام خرید و فروش
۵۰	..... معاملات باطل (۱)
۵۲	..... معاملات باطل (۲)
۵۴	..... معاملات باطل (۳)
۵۶	..... معاملات باطل (۴)
۵۸	..... ایجاب و قبول در خرید و فروش
۶۰	..... موارد به هم زدن معامله
۶۲	..... شرایط فروشنده و خریدار
۶۴	..... شرایط کالا و عوض آن
۶۶	..... شفعه
۶۸	..... مسائل ودیعه (امانت)
۷۰	..... احکام لقطه
۷۲	..... اخلاق یا طبّ روحانی
۷۵	..... پرورش فضائل اخلاقی
۷۸	..... حسن ظن و سوء ظن
۸۱	..... غیبت
۸۴	..... تاثیر رفتار والدین بر فرزندان
۸۶	..... توبه از نظر امام علی <small>علیه السلام</small>
۸۸	..... دروغگویی و عواقب آن
۹۰	..... حسد و عواقب آن
۹۳	..... فضیلت علم و دانش
۹۵	..... تعصّب و لجاجت
۹۷	..... تواضع و فروتنی
۱۰۰	..... بخل و امساک
۱۰۲	..... شکر خالق و شکر مخلوق
۱۰۴	..... دعا و نیایش

پیشگفتار

رهنمای معلم کتابی است که معلمان محترم را با اهداف عمومی تعلیم و تربیت، اهداف دوره تعلیمی، پلان درسی و شیوه تدریس یک درس و عملی ساختن دقیق برنامه درسی در صنف رهنمایی می کند.

این رهنما در دو فصل تنظیم شده است. فصل اول تحت عنوان کلیات و معرفی برنامه درسی و فصل دوم تحت عنوان رهنمای تدریس می باشد. فصل اول شامل دو قسمت است مقدمه و آشنایی با برنامه درسی. در قسمت مقدمه، معلمان با مقاصد تعلیم و تربیت و رسالت معلمی آشنا می شوند، آنها آگاه می شوند که اهداف نظام تعلیم و تربیت کشور عزیز ما افغانستان در ساحات مختلف اعتقادی و اخلاقی، علمی و تعلیمی، فرهنگی و هنری، مدنی، اجتماعی و اقتصادی چه مقاصدی را دنبال می کند. موضوعات درسی مختلف، برای تحقق این اهداف طراحی شده است و معلمان در صنوف مختلف باید تلاش کنند که از طریق ارائه محتوا و روش های جذاب تدریس زمینه تحقق این اهداف را فراهم سازند.

در قسمت دوم فصل اول معلمان عزیز با اهمیت موضوعات درسی، اهداف کلی آموزش هر درس، محتوای برنامه (درسی)، نوع ارتباط عمودی موضوعات آموزشی در صنوف مختلف، روش های تدریس و شیوه ارزیابی از معلومات و مهارت های شاگردان و مواد ممد برنامه درسی آشنا می شوند. روش های تدریس که در هر رهنما معرفی شده است، متناسب با موضوع درس است، برای مثال روش های تدریس توصیه شده در درس ریاضی با درس علوم دینی، اجتماعیات و یا آموزش زبان فرق می کند؛ وجه اشتراک این روش ها تأکید آنها بر فعال بودن شاگردان در جریان تدریس تحت نظر معلم است.

فصل دوم این رهنما به برنامه ریزی سالانه (پلان سالانه) برای مناطق سردسیر و گرمسیر، نحوه تدریس هر درس (پلان روزانه) و منابع و مآخذی که برای تألیف رهنما از آنها استفاده شده اختصاص یافته است. باور نویسنده گان این رهنما بر این بوده است که معلمان گاه به دلیل نداشتن وقت کافی ممکن است که فرصت تهیه پلان روزانه را نداشته باشند و یا این که هر کدام استنباط های خاص از اهداف درس داشته باشند، در نتیجه تدریس خوب لازم به تذکر است که شیوه تدریس توصیه شده مانع از آن نیست که معلمان نتوانند از روش هایی که خود در طی سال ها تدریس تجربه کرده اند استفاده نکنند. بدون شک بهترین روش تدریس، روشی است که در آن آموزش (ایجاد تغییر مثبت در شاگردان) صورت گیرد.

قسمت دیگری از پلان روزانه به پاسخ های متن درس، سؤالات آخر درس و یا بخش، اختصاص داده شده است. به منظور توسعه معلومات بیشتر معلمان در اخیر هر پلان درسی معلومات اضافی برای آنها آورده شده است. معلمان محترم با ارسال نظرات خود به ریاست انکشاف نصاب تعلیمی می توانند به بهتر شدن این رهنما کمک کنند.

در آخر، موفقیت همه معلمان گرامی را در تربیت افراد صالح، با ایمان، وطن دوست و مسؤول در برابر کشور عزیز ما افغانستان از بارگاه خداوند جل جلاله خواهانیم.

فصل اول

کلیات و معرفی برنامه درسی

اهمیت تعلیم و تربیت و رسالت معلمی

دانشمندان هر کدام تعلیم و تربیت را به شکل‌های مختلف تعریف کرده‌اند. عده‌ی تعلیم و تربیت را انتقال علم و دانش، ارزیابی و توسعه‌ی میراث فرهنگی گذشته‌گان می‌دانند. عده‌ی نیز تعلیم و تربیت را تشکیل نهایی، صفات و قابلیت‌های معین در فرد خوانده‌اند. برخی هم تعلیم و تربیت را آشکار ساختن استعدادهای نهفته در فرد یا به بیان روشنتر رشد توانایی و استعدادهای فرد می‌شمارند. برخی از دانشمندان، تعلیم و تربیت را آماده کردن فرد برای زنده‌گی در اجتماع و آشنا ساختن وی با آداب، رسوم، عقاید و افکار خاص می‌پندارند. امروز نظریات مفیدی در باره‌ی ماهیت تعلیم و تربیت به وسیله‌ی دانشمندان بزرگ ابراز شده است که نقل آن‌ها در این مقدمه از اهمیت خاصی برخوردار است.

بعضی از دانشمندان، تعلیم و تربیت را رهنمایی جنبه‌های متعدد ابعاد وجودی فرد؛ یعنی جنبه‌های جسمانی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی، کاری، معنوی، هنری و اخلاقی می‌دانند.

همه تعاریف فوق از جهاتی درست‌اند؛ اما به تنهایی بسنده نیستند. دانشمندان علوم تربیتی در جریان تعلیم و تربیت از شاگردان انتظارات زیادی دارند. آن‌ها از شاگردان انتظار دارند که در کنار فراگیری علم و هنر با فرهنگ، آداب و رسوم کشور خود آشنا شده، به منظور سازگاری با جامعه و ورود موفقانه به اجتماع، دانش، مهارت‌ها و ذهنیت‌های خاصی را کسب کنند، تا در نتیجه‌ی شکوفایی استعداد بتوانند قابلیت‌های خود را بروز دهند. مهارت‌های کاری و شغلی مورد نیاز را جهت کسب معاش و تأمین نیازهای اقتصادی جامعه یاد بگیرند. از سوی دیگر انتظار می‌رود ابعاد وجودی شاگردان که توسط زیست‌شناسان، روانشناسان، جامعه‌شناسان، فلاسفه و علمای اخلاق شناسایی شده است، از طریق تعلیم و تربیت رهنمایی، رشد و توسعه یابد.

نظام تعلیم و تربیت مطلوب، پرورش همگان را مورد توجه قرار می‌دهد و به تحقق همه‌ی اهداف آن می‌پردازند. از سوی دیگر معلم آگاه و وارد به مبانی صحیح همه‌ی دوره‌های تعلیمی به تحقق تمام اهداف تعلیم و تربیت از طریق فعالیت‌های مختلف درسی و نصاب تعلیمی توجه دارد.

شاگردان در دوره‌ی نوجوانی دارای ویژگی‌های خاصی‌اند. که از لحاظ فیزیکی وارد مرحله‌ی جدیدی از تغییرات جسمانی می‌شوند. ارتباط شاگردان با یکدیگر و گروه هم سالان در این دوره شکل مخصوص به خود می‌گیرد. آماده‌گی شاگردان در این دوره برای انجام کارهای اجتماعی و

شناخت آداب و رسوم مردم و اقوام مختلف زیادتیر از دوره کودکی آنان است. نوجوانان در این دوره به لحاظ عاطفی از همکاری با دیگران و انجام کارهای خوب و کمک به دیگران احساس خوشی میکنند. آنها دوست دارند که خود به طور مستقل بسیاری از امور مربوط به خویش را انجام دهند. ذوق هنری و حس زیبایی شناسی نوجوانان در این دوره بیش از دوره کودکی است. نوجوانان علاقه دارند که خود را به شکل های مختلف نشان دهند. آنها فرصت های مختلفی را برای آموزش فراهم می کنند. فرصت ها همواره متعادل و خوشایند برای معلم نیست؛ اما از اهمیت تربیتی خاصی برخوردار اند. یک معلم آگاه توجه دارد که از این فرصت ها برای رشد ابعاد وجودی شاگردان خود در زمینه های مختلف علمی، اجتماعی، اخلاقی، عاطفی، دینی، جسمانی و عقلانی استفاده نماید.

اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان

اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان و انکشاف همه جانبه علم و دانش در جهت تعلیم و تربیت برای همه ضروری پنداشته می شود. نکات آتی شاخص های تعلیم و تربیت می باشد:

الف - اهداف اعتقادی و اخلاقی

- تقویۀ ایمان و اعتقاد به اساسات دین مقدس اسلام، توسعه بینش اسلامی عاری از افراط و تفریط مبتنی بر تعالیم قرآن مجید و سنن پیامبر ﷺ.
- ایجاد روحیۀ خود شناسی به منظور خدا شناسی.
- تقویۀ روحیۀ اعتماد به نفس و الزام به سجایای اخلاقی.
- ایجاد روحیۀ دسیپلین پذیری و رعایت ارزش های قبول شده.
- تقویۀ روحیۀ درک مسؤولیت در برابر ارزش های تعلیمی، تربیتی و اجتماعی.

ب - اهداف علمی و آموزشی

- در نتیجۀ پروسه های آموزشی که به وسیلۀ نصاب تعلیمی و سایر فعالیت های که ماورای نصاب تعلیمی صورت می گیرد، شاگردان دانش اساسی و لازمی را کسب و مهارت های عالی فکری را انکشاف خواهند داد؛ بنابراین اهداف مهم علمی و آموزشی زیر در نظر گرفته شده است:
- کسب و تقویۀ مهارت های آموزشی از قبیل: شنیدن، سخن گفتن، خواندن، نوشتن، در فراگیری زبان های رسمی و خارجی.
- در فراگیری مهارت های آموزشی: انکشاف استعدادها برای ارزیابی خودی در پروسه های آموزش و نتایج حاصله از آن.

- تقویت قابلیت تفکر، تعمق، مطالعه، تحقیق و ابتکار در زمینه‌های علمی، فرهنگی، فنی و مسلکی.
- آموزش علوم، فنون، تکنالوجی معاصر و کسب مهارت‌های فردی و اجتماعی مورد نیاز.
- کسب مهارت جهت حل معضلات و مشکلات فردی و اجتماعی.

ج - اهداف فرهنگی و هنری

- شناخت فرهنگ و هنر (صنایع دستی، سوزن دوزی، خامک‌دوزی، بافت، انجیری، رسامی، نقاشی، خطاطی، تزیین خانه) و هنرهای سالم جهانی، پرورش و رهنمایی ذوق و استعداد‌های هنری و زیبایی‌شناسی.

- آگاهی از تاریخ، فرهنگ، تمدن ملی و اسلامی افغانستان و جهان.
- حفظ اصالت و انکشاف فرهنگ، آداب و سنن پسندیده جامعه افغانستان.
- انکشاف مهارت‌های هنری از طریق تمرین و فعالیت‌های انفرادی و جمعی.

د - اهداف مدنی و اجتماعی

- تعقیب اهداف ذیل در انکشاف موقت شاگردان به حیث اعضای یک خانواده، محل، منطقه، اجتماع ملی و بین‌المللی کمک خواهد کرد:
- تقویۀ روحیۀ حفاظت از نوامیس ملی، تحکیم بنیاد روابط خانوادگی بر پایه تساوی حقوق و اخلاق اسلامی.
- تقویۀ روحیۀ برادری، تعاون، صلح، عدالت اجتماعی، همبستگی ملی و بین‌المللی.
- انکشاف حس خیر خواهی و ارتقای فضایل اخلاقی، ضدیت با جنگ‌های غیر مشروع و مبارزه با مواد مخدر.
- تقویۀ روحیۀ احترام به قانون و رعایت آن، حمایت از حقوق قانونی همه گان بدون در نظر داشت قوم، جنس، سن، موقف اقتصادی، اجتماعی و وابستگی سیاسی و امثال این‌ها.
- انکشاف روحیۀ مشارکت در فعالیت‌های دینی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی.
- تقویۀ روحیۀ انتقاد و انتقاد پذیری، حوصله مندی و احترام به آراء، اندیشه‌ها و افکار دیگران.
- رشد و انکشاف روحیۀ احترام به شخصیت افراد، کرامت انسانی و رعایت آداب معاشرت در روابط اجتماعی.
- ایجاد روحیۀ حل مسالمت آمیز اختلافات و منازعات به طور صلح آمیز و سازنده.
- ایجاد روحیۀ فرهنگ شکیبایی و همدیگر پذیری.
- تقویۀ روحیۀ استفاده از تجارب و دستاوردهای علمی و تخنیکی جامعه بین‌المللی.

- تقویت روحیه احترام به کرامت انسانی و دانستن اساسات حقوق بشر.
- رشد و انکشاف روحیه احترام به مقام والای زن و حمایت از حقوق آنان.
- رعایت حقوق بزرگان، همسایه گان و موازین جامعه مدنی.

هـ- اهداف اقتصادی

- درک ضرورت انکشاف اقتصادی جامعه و ارتباط آن با اقتصاد خانواده.
- درک ارزش و اهمیت کار و روحیه اشتغال در مشاغل مفید.
- ایجاد روحیه صرفه جویی، قناعت، پرهیز از اسراف و تجمل گرایی.
- شناخت منابع اقتصادی کشور و شیوه های مناسب استخراج و استفاده از آنها و پرورش و رشد روحیه حراست از اموال عامه.

و - اهداف عمومی دوره لیسه از صنف (۱۰-۱۲)

شاگردانی که دوره متوسطه را مؤفّقانه سپری نمایند، شامل این دوره تعلیمی و تربیتی می شوند. هدف کلی این دوره انتخاب مسیرهای مختلف زنده گی مطابق با استعداد و علاقه شاگردان و با در نظر داشت ضرورت ها و امکانات کشور می باشد و اهداف این دوره را قرار ذیل می توان در نظر گرفت:

- ۱- تقویت دستاوردهای تعلیمی و تربیتی دوره های گذشته و آماده گی برای تحصیلات عالی.
- ۲- توسعه معلومات و تعمیق تربیت دوره های گذشته و آماده گی برای تحصیلات عالی.
- ۳- انکشاف روحیه خود شناسی به منظور معرفت بیشتر به خداوند جلّ و علاّه
- ۴- تشخیص استعداد های شاگردان در رشته های مختلف علوم.
- ۵- گسترش معلومات و انکشاف حس کنجکاوی شاگردان در باره محیط زیست، قوانین طبیعت، علوم و تجارب پیشرفته بشری که با مفاهیم، وسایل و اساسات ساینس استوار باشد.
- ۶- انکشاف متوازن آموزش زبان های رسمی کشور، تقویه زبان های مادری و زبان های خارجی و انکشاف سوئه علمی شاگردان در افاده اهداف به صورت تحریری و شفاهی.
- ۷- انکشاف روحیه اخوت، تعاون، صلح و همبسته گی ملی، ضدیت با جنگ های ناروا، مبارزه با مواد مخدر و نفی انواع تبعیض و تعصب و سمت دهی شاگردان در راستای رقابت سالم در کارهای شایسته.
- ۸- رشد مهارت تصمیم گیری شاگردان برای انتخاب شغل مطابق با ذوق، علاقه و استعداد های آنها.
- ۹- رشد روحیه مسؤولیت پذیری و انکشاف معلومات شاگردان در فعالیت های دینی، فرهنگی و اجتماعی.

- ۱۰- رشد علاقه شاگردان به کار رسمی در جهت فراهم ساختن زمینه های علمی آن.

۱۱- انکشاف مهارت سنجش خودآزمایی در پروسه‌های آموزشی.

۱۲- مواظبت از وضع صحی خویش.

ضرورت

در حدیث شریف آمده است که روزی پیامبر بزرگوار اسلام از روی منبر خطاب به صحابه کرام چنین فرمود: (وَيْلٌ لِّآبَاءِ أَوْلَادِ آخِرِ الزَّمَانِ) وای برپدران اولاد آخر زمان، صحابه عرض کردند یا رسول الله مگر آن پدران به دین یهود اند؟ فرمود: نه گفتند: مگر آن پدران آخر الزمان نصاری اند؟ فرمود: نه، آنان مسلمان اند ولی برای اولاد شان چیزی از علوم واجبه یاد نمیدهند (وَلَكِنْ لَا يَتَعَلَّمُونَهُمْ شَيْئاً مِنَ الْفَرَائِضِ) بعد پیامبر (ص) جمله فرمود که ضرورت واقعی تدوین و تدریس این مضمون را نشان میدهد، چنین فرمود: من از آنان (آن پدران اولاد آخر زمان) بیزارم و آنان از من بیزارند (أَنَا بَرِيءٌ مِنْهُمْ وَهُمْ بَرِيءٌ مِنِّي). در حدیث دیگر علوم فریضه را توضیح داده که همین سه مضمون عقاید و فقه و اخلاق است. این از یکطرف و از طرف دیگر، شرایط کشور ما بعد از مرارت های طولانی مردم و مهاجرت های برخی از هموطنان به داخل و خارج کشور شرایطی را پیش آورد که ضرر آن به تعلیم و تربیه فرزندان وطن، وارد آمد، بعد از آن اندک شرایط تعلیم و تربیه بهتر شد، زمینه تعلیم و تعلم در بیشتر موارد به وجود آمد. اما باز هم برای رسیدن به شرایط مطلوب فاصله زیاد است. در نتیجه تمام این اوضاع و احوال و شرایط استثنایی ضرورت تدوین و تالیف این کتاب را مضاعف و چندین برابر کرده است.

اهداف کلی کتاب

۱- آشنا شدن متعلمین از طریق معلمین شان با اصول عقاید اسلامی و فقه و احکام و اخلاق اسلامی

۲- توسعه معلومات و تعمق در مسایل دینی، اخلاقی و مبانی اعتقادی و آشنایی مزید به دانش اسلامی.

۳- تقویت دستاوردهای تعلیمی و تربیتی دوره‌های گذشته و آماده گی برای دوره بعدی.

۴- با فهم درست اصول تعلیم و تربیه دینی در عرصه های گوناگون زندگی اعتقاد پیدا کنند.

۵- انکشاف روحیه خود شناسی به منظور معرفت بیشتر به خداوند (ج) و فراگیری اوامر و احکام خدا وند (ج) راجع به احکام و معرفت و اخلاق اسلامی.

۶- توانائی پیدانمودن متعلمین برای انتقال آموخته های مربوط به تعلیم و تربیت اسلامی از خود به دیگران.

۷- مهارت پیدا کردن در تدریس و تبیین و بازگو کردن برخی قواعد ضروری مضامین تعلیم و تربیت اسلامی. و همچنین پرورش روحیه مسئولیت پذیری و انکشاف معلومات شاگردان در فعالیت‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی و جهت دهی شاگردان در راستای رقابت‌های سالم در کارهای شایسته و همچنین پرورش علاقه شاگردان به کار و سعی در جهت فراهم ساختن زمینه‌های علمی آن. و همچنین انکشاف مهارت‌های سنجش خود در مراحل آموزشی و غیره.

شیوه‌های تدریس

انسانها چه در فعالیتهای عادی و چه در تحقیقات علمی و چه در جریان تعلیم و تربیه از خود اهدافی دارد و وظایفی برای خود تعیین میکند. اما در پهلوی آن مسئله ای بسیار مهم پیدا کردن راه درست، مناسب و تعیین شیوه کار عملی که برای رسیدن به این اهداف و اجرای وظایف است.

در حقیقت همین مجموعه موازین روش‌ها و شیوه‌ها است که از آن برای تحقیق تئوریک و فعالیت‌های پراکتیکی (عملی) استفاده میشود.

و اهمیت روش تدریس در آن است که روش تدریس چه عکس العمل را تولید میکند و این عکس العمل چقدر مهم است. زیرا از آن برای انتقال واقعیت‌ها استفاده میشود. غرض اصلی از تدریس این است که تغییرات مطلوبی در وجود و رفتار شاگرد ایجاد شود و به عبارت دیگر یادگیری صورت گیرد.

یادگیری وقتی آسان و موثر است که معلم در وقت تدریس از روش تدریس‌های صحیح استفاده کند. از طرف دیگر هر معلم دارای عقاید، افکار و استعداد‌های متفاوت است. از این جهت چگونگی استفاده از روش تدریس‌ها نیز بر حسب شخصیت هر معلم فرق میکند. شاید یک معلم از استعمال یک روش تدریس نتیجه مثبت بگیرد ولی برای معلم دیگر این روش تدریس سودمند نباشد.

همانطوریکه اطلاع از هر روش تدریس در کیفیت کار معلم موثر است، شخصیت و ابتکار و ذوق هر معلم نیز در طرز استفاده از روش تدریس‌ها نقش اساسی دارد. باید دانست که منظور از روش تدریس، مقید ساختن معلم به انجام کارهای یک نواخت و راهنمایی در انجام کارهای جزئی نیست، بلکه در واقع هر روش تدریس به منزله مکتبی در تعلیم و تربیه است که همه معلمان باید از آن آگاه باشند.

اینک به چند اصل از اصول و یا میتودها که در سیستم‌های تعلیم و تربیه از آن استفاده میشود و شکل عمومیت بخود گرفته است اشاره میشود:

لازم است معلمین محترم توجه داشته باشند که موفقیت آنها در این است که در هر درسی از روشهای که به آنها اشاره می‌گردد به صورت تلفیقی استفاده نمایند. برای آگاهی به چند روش به طور اختصار اشاره می‌شود.

۱- شیوه تفکر استقرایی (سیر از جزء به کل)

طبق این شیوه معلم با طرح سؤال‌های هدفمند شاگردان را به سمت اهداف درس رهنمایی می‌کند. این عمل باعث میشود که اذهان شاگردان سیر از جزء به کل را دنبال کند و تا پایان درس از مفاهیم مورد نظر آگاهی و اطمینان یابد.

۲- تمثیل

استفاده از این روش در امر آموزش یکی از شیوه‌های بسیار معمول و رایج است با استفاده از این شیوه به راحتی می‌توان مفاهیم را به شاگردان منتقل کرد. کما این که خداوند در قرآن در موارد گوناگون برای تفهیم پیام آیات از مثل استفاده کرده است برای موفقیت در تدریس این کتاب یکی از بهترین روش، استفاده از تمثیل است.، مخصوصاً در مسائل تبیین آثار و عواقب اوصاف و ملکات.

۳- روش تحقیق و مطالعه

برای این که توانائی علمی متعلمین را بالا ببریم باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند برای موفقیت آنها در مطالعه لازم است نحوه درست مطالعه کردن را به آنها یاد داد.

۴- کنفرانس دانش آموزی

شاگردان نیاز به اعتماد به نفس دارد و یکی از وظایف معلم هم این است که اعتماد به نفس را در شاگرد خود تقویت کند بنا بر این لازم است از بین شاگردان افرادی را به نوبت انتخاب نمایند تا در یک موضوع معین مطالعه کرده در صنف صحبت کنند (لکچر بدهد) که این کار دو فایده مهم دارد هم در بالا بردن دانش آنها کمک می‌کند و هم باعث رقابت مثبت بین محصلین می‌گردد.

۵- روش مناظره

در روش مناظره بر خلاف روش کنفرانس معمولاً از بیش از دو نفر استفاده می‌گردد بنا بر این لازم است معلم موضوعاتی را برای شاگردان معین کرده از آنها بخواهد در دو گروه با هم، نخست، خوب موضوع را مورد مطالعه قرار دهند آنگاه با هم مناظره نمایند. اما در بیان مسایل اخلاقی این روش آن قدر جالب نیست.

۶- روش شفاهی (سخنرانی یا لکچر)

میتودیا روش شفاهی آنست که معلم برای شرح و توضیح مطالب خود آن را برای شاگردان بیان کند. اساس این میتود لکچر است. تعریف امروزی آن اینطور است: **لکچر** آن روش درس دادن است که معلم توسط آن اساسات، مفاهیم و حقایق را به قسم شفاهی به شاگردان یا شنوندگان تقدیم می‌کند. این میتود یا روش پنج جنبه دارد:

۱- داشتن هدف مشخص: معلم حتماً بداند که چه چیز را درس میدهد.

۲- انکشاف دادن موضوع: فهرست موضوعات و موادی را که معلم می خواهد تدریس نماید، باید ترتیب دهد.

۳- بررسی موضوع: بعد از تشریح معلم باید با خود معلوم کند که شاگردان موضوع را فهمیده است یا نه.

۴- یکجا نمودن معلومات: وقتی که معلم مطمئن گردید که شاگردانش بالای موضوع تسلط یافته اند، آنها را تشویق نماید که معلومات جدید را با ذخیره علمی خود یکجا سازند.

۵- موارد استعمال موضوع: معلم به قسمی از اقسام موضوع جدید را بیان نموده و درس خود را پایان دهد.

۳- روش مقایسه

یکی از روش‌هایی که در آموزش نگارش نقش مؤثر و فعال دارد، روش مقایسه است؛ برای مثال: می‌خواهیم "نگارش" و "نگارش ادبی" را آموزش دهیم. ابتدا نمونه‌یی از یک نوشته علمی و ادبی را ارائه می‌دهیم:

- قید در جمله معمولاً مقدار صفت یا مسند را نشان می‌دهد. گاه قید در باره فعل جمله توضیح می‌دهد یا تمام جمله را مقید میکند. این توضیح ممکن است گسترده باشد... (نوشته علمی)
- کلبه گلی آنان روی خاک نمناک و نم کشیده کنار رود خانه خمیده بود و گویا پنجه‌های خود را به خاک فرو برده بود و در سرایشی آنجا را به زور روی تپه نگه می‌داشت. باران سر و روی آن را شسته بود. (نوشته ادبی)

- در نوشته اول، کلمات هر یک معنای دقیقی دارند؛ اما در نوشته دوم، کلمه‌ها با معنای چند پهلوی انتخاب شده‌اند.

- در نوشته اول پیام در کمترین کلمات، ارائه شده؛ اما در نوشته دوم به چگونه‌گی ارائه پیام و جنبه‌های ادبی آن توجه شده است.

استفاده از شیوه مقایسه برای تدریس و انتقال این روش به شاگردان، جهت تشریح یک پدیده، مناسب است. با استفاده از مقایسه تفاوت‌ها و شباهت‌های دو یا چند پدیده یا مسأله، موضوع را به راحتی می‌توانیم بیان کنیم.

۵- روش پرسش و پاسخ

در جریان تدریس یک مهارت می‌تواند از طریق پرسش و پاسخ عملی گردد. این روش سابقه‌یی طولانی دارد. سقراط در قرن پنجم قبل از میلاد از این روش استفاده کرد.

معلم می‌تواند مفاهیم اساسی درس را روی تخته صنف بنویسد و با کمک شاگردان به پرسش‌ها پاسخ دهد.

پرسش‌ها باید روان، ساده و در بر گیرنده مفاهیم اصلی درس باشند؛ پیوسته گی منطقی در آن‌ها دیده شود؛ بحث صنف و ذهن شاگردان را جهت دهد. بین پاسخ‌های ارائه شده شاگردان توافق به وجود آید؛ به همه شاگردان سهم فعال داده شود و پرسش‌ها از ساده به مشکل تنظیم گردد.

۶- روش تمرین دادن

معلم پس از آن که یکی از مهارت‌های نگارشی را تدریس نمود، با یک یا چند تمرین شاگردان را به تکرار و استعمال این مهارت‌ها وادار می‌سازد؛ برای مثال: پس از آموزش نشانه گذاری و عملی ساختن هر یک و استفاده از آن یک متن به شاگردان سپرده شود تا آن را علامت گذاری کنند یا هنگامی که بند(پاراگراف) درس داده میشود، متنی که در آن بندها مشخص نشده اند، به دانش آموزان داده شود تا آن بندها را از هم جدا کنند.

معلم می‌تواند از این روش در کنار سایر روش‌ها به طور مستمر استفاده کند.

۷- روش حل مسأله

در این روش، تفکر منطقی تقویت می‌شود و از این طریق می‌توان به شاگردان آموخت تا بین پدیده‌ها روابط تازه کشف کنند. این روش به شاگرد یاد می‌دهد که با اتکا به خود و استفاده از تفکر منطقی در باره موضوع مورد نظر تحلیل نماید و یا دست به نگارش یک مقاله بزند؛ معلم گرامی می‌تواند با معرفی مراحل پنجگانه عملاً به شاگرد نشان می‌دهد که چگونه موضوع را تحلیل نموده و به صورت یک کار تحقیقی آماده سازد.

۱- مشخص کردن مسأله.

۲- حدس زدن یا مشخص کردن علل مسأله.

۳- در نظر گرفتن راه حل‌های ممکن.

۴- انتخاب بهترین راه حل.

۵- عملی کردن راه حل انتخابی.

۸- روش کار (فردی - گروهی)

در این روش شاگرد فرا تر از یک مستمع با رهنمایی معلم و همکاری گروه می‌تواند آموخته‌های خود را تعمق بخشد و آن‌ها را به صورت مهارتی و عملی در آورد. در روش یاد شده، شاگرد کاملاً فعال

است و از حد اکثر وقت صنف استفاده میکند. مهارتهایی چون تهیه و ترین دیواری، نقد و بررسی نوشته، مقایسه،.. با روش واحد قابل اجرا است.

معلم پس از ارائه توضیحات لازم پیرامون یک درس میتواند به هر یک از گروه‌های کار، موضوعی را واگذار نماید تا انجام دهند و در پایان وقت گروه‌ها نتایج کار خود را به وسیله نماینده گروه ارائه دهند. حتی جریان تدریس نیز میتواند به صورت گروهی انجام گیری.

۹- روش عمومی تدریس

روش عمومی تدریس در واقع نوع درس است که عناصر مهم در پیکره آن پیش بینی می‌شود. روش‌های تدریس بر حسب فعالیت شاگردان به دودسته فعال و غیر فعال تقسیم می‌شوند در روش تدریس فعال، شاگرد خود در جریان آموزش شرکت می‌کند و محور اوست (شاگرد محوری) ولی در روش غیر فعال، معلم پیوسته سخن می‌گوید و عمل می‌کند و شاگرد ساکت و بی حرکت می‌ماند (معلم محوری)؛ یا اینکه معلم و شاگرد هر یک به کار خود می‌پردازند و در کار همدیگر دخالت نمی‌کنند. نوع دیگری از آموزش فعال (مشارکتی) است که این روش نتیجه مثبت را به همراه داشته است.

فصل دوم

رهنمای تدریس

در فصل اول این رهنما شما معلمان محترم با کلیات برنامه درسی، روش‌های تدریس آشنا شدید، در این فصل با پلان سالانه و روش تدریس هر درس آشنا خواهید شد.

پلان سالانه درسی

نشان می‌دهد که محتوای یک کتاب درسی را در طول یک سال چگونه تقسیم بندی کنید. در کشور ما شروع سال تعلیمی برای ولایات سردسیر و گرمسیر فرق می‌کند. در ولایات گرمسیر سال تعلیمی از اول خزان شروع می‌شود و دو هفته ماه جدی به امتحان اختصاص داده شده و در هفته آخر شاگردان رخصت می‌شوند. در پایان فصل بهار یعنی جوزا، دو هفته اول به امتحان شاگردان و سه ماه به رخصتی اختصاص داده شده است. در ولایات سرد سیر سال تعلیمی از اول ماه حمل آغاز می‌شود. امتحانات چهارنیم ماهه در دو هفته آخر ماه سرطان آغاز شده، شاگردان در دو هفته اول ماه اسد پس از امتحانات رخصت می‌شوند. امتحانات سالانه در اول ماه قوس شروع می‌شود و الی دو هفته ادامه می‌یابد. پس از آن شاگردان برای سه ماه رخصتی زمستانی دارند. سال تعلیمی در مجموع ۲۸ هفته است. برای تنظیم پلان سالانه تعداد صفحات کتاب درسی را بر عدد ۲۸ تقسیم می‌کنیم. عدد به دست آمده نشان می‌دهد که شما در هر هفته چه تعداد صفحاتی از کتاب درسی را باید تدریس کنید.

پلان سالانه مخصوص ولایات گرمسیر

فصل	ماه	هفته اول	هفته دوم	هفته سوم	هفته چهارم
خزان	میزان				
	عقرب				
	قوس				
زمستان	جدی	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی
	دلو				
	حوت				
بهار	حمل				
	ثور				
	جوزا	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی

پلان سالانه مخصوص ولایات سردسیر

فصل	ماه	هفته اول	هفته دوم	هفته سوم	هفته چهارم
بهار	حمل				
	ثور				
	جوزا				
تابستان	سرطان			امتحانات	امتحانات
	اسد	رخصتی	رخصتی		
	سنبله				
خزان	میزان				
	عقرب				
	قوس	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی

بخش اول عقاید

شرک، انواع و علایم آن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم شرک و انواع و علایم آن آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می‌تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می‌گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

نفی: ممنوع ساختن

اثم: گناه

اجتناب: دوری کردن

مصدر: کلمه‌ی که فعل وسایر کلمات از آن ساخته می‌شود.

شرک جلی: شرک واضح مانند پرستش بت‌ها

شرک خفی: شرک غیر واضح، مانند هواپرستی

شرک نظری: شریک قراردادن برای خداوند ﷻ در نظر و فکر.

شرک عملی: شرک در عمل و رفتار

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال پرسى گرفتن حاضرى		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند	۵ دقیقه
۶	ارزیابی: ۱- انواع شرک را با ذکر مثال بیان نمایید. ۲- علایم شرک را توضیح دهید.	جواب می‌دهند	۵ دقیقه
۷	کارخانه گى ۱. در مورد شرک فعلی تحقیق نموده و نتیجه را در صنف بخوانید.		

معلومات تکمیلی

شرک

شرک یعنی: به غیر خدا تکیه کردن، به مخلوق خدا مقام خدایی دادن. دوماً در لابلاى تمام داستان های قرآن زیاد به چشم می خورد:

- ۱- زنده کردن ایمان به قدرت الهی، توجه به الطاف و امدادهای غیبی و غافل نشدن از غضب و قهر خدا.
- ۲- کوبیدن تمام تکیه گاه های موهوم و خط بطلان کشیدن بر معیارهای غلط و از بین بردن مویرگ های شرک.

در قرآن می خوانیم: حضرت نوح به فرزند خود هشدار داد و به او اخطار کرد که همه کفار با غضب خدا در آب غرق خواهند شد، فرزندش گفت: من تا قهر خدای تو را ببینم به کوه پناه می برم مشاهده می فرمایید که منطق فرزند نوح چیست، او کوه و قدرت کوه را در برابر قهر خدا قرار می دهد. این نمونه روحیه شرک است. اگر ما هم در برابر خدا همچون فرزند نوح کسی یا چیزی را علم کنیم مشرکیم.

تاریخچه شرک

انسان، موجودی است مادی و به امور مادی تمایل زیادی دارد. در زمان های قدیم هنگامی که شخصیت بزرگی مرگش فرا می رسید و از میان مردم می رفت، آنها به خاطر عشق و علاقه یی که به او داشتند، مجسمه او را ساخته، مورد احترام و تکریم قرار می دادند. این احترام کم کم به پرستش تبدیل گردید. از عوامل دیگری که می توان به عنوان پدید آورنده شرک در جامعه نام برد، ترس از طاغوت ها، طمع، تقلید و رفاقت هاست.

تنوع شرک

شرک در طول تاریخ دارای مظاهر گوناگونی بوده است، دیروز جامعه انسانی شاهد گونه هایی از شرک بوده، امروز شاهد گونه هایی دیگر از آن هستیم.

برای مطالعه بیشتر به کتاب ذیل مراجعه کنید:

۱- اصول عقاید، توحید، محسن قرائتی

۲- منشور عقاید امامیه، جعفر سبحانی

موضوع درس: عدل الهی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با مفهوم عدل الهی و انواع آن آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می‌تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می‌گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

مبنا: ریشه

تکوین: عالم آفرینش

تشریع: عالم امر و نهی و تکالیف

معنای اجمالی: معنای فشرده و مختصر

قابلیت: استعداد و ظرفیت

فرجام: سرانجام

طغیان: سرکشی

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند.	۵ دقیقه
۶	ارزیابی ۱. عدل یعنی چه؟ سخن امام علی علیه السلام در این مورد چیست؟ ۲-انواع عدل را با ذکر مثال بیان نمایید.	جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۷	کارخانه گی شاگردان در مورد تاثیرات اجتماعی اعتقاد به عدالت تحقیق نموده نتیجه را در ۸ سطر بنویسند		

معلومات تکمیلی

(قال فمن ربكما ياموسى قال ربنا الذى اعطى كل شىء خلقه ثم هدى)

ترجمه:

(فرعون) گفت پروردگار شما کیست، ای موسی؟!

موسى گفت: «پروردگار ما كسى است كه به هر موجودى آنچه را لازم آفرينش او بود داده، سپس رهبريش كرده است» و از آن نیز بار دیگر شما را بیرون می‌آوریم.

تفسیر:

هنگامی که فرعون از موسی و هارون پرسید: پروردگار شما کیست؟ موسی بلافاصله معرفی بسیار جامع و در عین حال کوتاهی از پروردگار کرد. گفت: پروردگار ما همان کس است که به هر موجودی آنچه

لازمه آفرینش او بوده است داده و سپس او را در مراحل هستی رهبری و هدایت فرموده است (قال ربنا الذی اعطى کل شیء خلقه ثم هدی)

در این سخن کوتاه، موسی اشاره به دو اصل اساسی از آفرینش و هستی می‌کند که هر یک دلیل مستقل و روشنی برای شناسایی پروردگار و عدل الهی است: نخست اینکه خداوند به هر موجودی آنچه نیاز داشته بخشیده است، این همان مطلبی است که در باره آن می‌توان کتابها نوشت، بلکه کتابها نوشته اند.

اگر ما اندکی در باره گیاهان و جاندارانی که در هر منطقه یی زندگی می‌کنند، اعم از پرندگان، حیوانات دریایی، حشرات، خزندگان دقت کنیم خواهیم دید که هر کدام هماهنگی کامل با محیط خود دارند و آنچه مورد نیازشان است در اختیارشان می‌باشد.

ساختمان پرندگان آنچنان است که از نظر شکل، وزن و حواس مختلف، آنها را برای پرواز آماده می‌کند و ساختمان جانوران اعماق دریاها نیز همین گونه است. و مسلماً بحث از آنها در این مختصر نمی‌گنجد.

مسأله دوم: مسأله هدایت و رهبری موجودات است که قرآن آن را با کلمه ثم در درجه بعد از تامین نیازمندیها قرار داده است.

ممکن است کسی یا چیزی و سایل حیاتی را در اختیار داشته باشد. اما طرز استفاده از آن را نداند، مهم آنست که به طرز کاربرد آنها آشنا باشد، و این همان چیزی است که ما در موجودات مختلف به خوبی می‌بینیم که چگونه هر کدام از آنها نیروهایشان را دقیقاً در مسیر ادامه حیاتشان به کار می‌گیرند، چگونه لانه می‌سازند، تولید مثل می‌کنند، فرزندان خود را پرورش می‌دهند و از دسترس دشمنان مخفی می‌شوند، و یا به مبارزه با دشمن برمی‌خیزند.

انسانها نیز دارای این هدایت تکوینی هستند، ولی از آنجا که انسان موجودی است دارای عقل و شعور، خداوند هدایت تکوینیش را با هدایت تشریعی او به وسیله پیامبران همراه و همگام کرده است که اگر از آن مسیر منحرف نشود مسلماً به مقصد خواهد رسید.

به تعبیر دیگر انسان به خاطر داشتن عقل و اختیار، وظایف و مسؤولیتها و به دنبال آن برنامه های تکاملی دارد که حیوانات ندارند و به همین دلیل علاوه بر هدایتهای تکوینی نیاز به هدایت تشریعی نیز دارد.

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

۱- تفسیر نمونه، آیه الله ناصر مکارم شیرازی و جمعی دیگر

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی، ص ۷۶-۸۴

موضوع درس: علم الهی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم علم الهی و انواع آن آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می‌تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می‌گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

نقیض: نقطه مقابل چیزی مثل عالم بودن و عالم نبودن
آبشخور: محل خوردن یا برداشتن آب
مبرا: دوربودن و بیزار بودن
منزه: پاک بودن

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه

۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند.	۵ دقیقه
۶	ارزیابی ۱. علم یعنی چه؟ ۲. علم الهی با علم دیگران چه تفاوت‌هایی دارد؟	جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۷	کارخانه گی شاگردان در مورد علم الهی و اختیار انسان، تحقیق نموده و نتیجه را در ۵ سطر خلاصه نمایند.		

معلومات تکمیلی:

(عالم الغیب فلا یظهر علی غیبه احدا) یعنی احدی را بر غیب خود آگاه نمی‌کند، اظهار کسی بر هر چیز به معنای آن است که او را در رسیدن به آن چیز کمک کنی و او را بر آن مسلط سازی.

هم چنان می‌فرماید: من کسی را برای احاطه به غیب خودم کمک نمی‌کنم و بر غیب خود مسلط نمی‌سازم. کلمه (عالم) خبری است برای مبتدایی که حذف شده و تقدیر کلام هو عالم الغیب است و مفاد کلمه به کمک سیاق این است که می‌خواهد بفهماند علم غیب مختص به خدای تعالی است. علم او ظاهر و باطن سراسر عالم را فرا گرفته و به همین جهت برای نوبت دوم غیب را به خودش نسبت داد و فرمود: کسی را بر غیب خود مسلط نمی‌کند و نفرمود: کسی را بر آن مسلط نمی‌کند تا اختصاص را برساند و گرنه نمی‌رسانید.

معنای آیه این است که: خدای تعالی عالم به تمامی غیب‌ها است، آن هم به علمی که اختصاص به خودش دارد؛ پس هیچ کس از مردم را به غیب خود که مختص به خودش می‌باشد آگاه نمی‌کند، در نتیجه مفاد آیه سلب کلی است. هر چند بعضی از مفسرین اصرار ورزیده‌اند در اینکه مفاد آن سلب جزئی است و می‌خواهد بفرماید خدای تعالی تمامی غیب خود را در اختیار کسی قرار نمی‌دهد. موید گفتار ما ظاهر سیاق آیاتی است که به زودی می‌آید.

علم غیب بالاصالة از آن خدا است و بالتبع و به تعلیم الهی دیگران هم می‌توانند آن را دارا شوند. این استثناء، استثنای از کلمه (احدا) است و جمله (من رسول) بیان جمله (من ارتضی) است، در نتیجه می‌فهماند که خدای تعالی هر پیغمبری از پیامبران را که بخواهد به هر مقدار از غیب مختص به خود که بخواهد آگاه می‌سازد. پس اگر این آیه را ضمیمه کنیم به آیاتی که علم غیب را مختص به خدای تعالی می‌داند؛ مانند آیه شریفه (و عنده مفاتح الغیب لا یعلمها الا هو) و آیه (و لله غیب السموات و الارض) و آیه (قل لا یعلم من فی السموات و الارض الغیب الا الله) این نتیجه به دست می‌آید که علم غیب به اصالت از آن خداست و به تبعیت خدا دیگران هم می‌توانند به تعلیم او، هر مقداری که او بخواهد داشته باشند.

پس می‌توان گفت که آیات راجع به غیب که یک دسته آن را مختص به خدا می‌داند و دسته دیگر را درباره غیر خدا هم ممکن می‌داند، نظیر آیات راجع به میراندن است که یکجا آن را مختص خدا می‌داند و می‌فرماید: (الله یتوفی الانف) و یکجا آن را به ملائکه نسبت می‌دهد و می‌فرماید: (قل یتوفیکم ملک الموت الذی و کل بکم) و جایی دیگر آن را به رسل نسبت می‌دهد و می‌فرماید: (حتی اذا جاء احدکم الموت توفته رسلنا)، پس توفی به اصالت منسوب به خداست و به تبعیت منسوب به ملائکه و یا به عبارتی رسل است، چون ملائکه اسباب متوسطی هستند که مسخر خدا و تحت فرمان او هستند.

برای مطالعه بیشتر به کتاب‌های ذیل مراجعه نمایید:

۱- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

۲- تفسیر نمونه، آیه الله ناصر مکارم و جمعی از علما

موضوع درس: معجزه و کرامت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با معجزه و کرامت آشنا شده و فرق آنها را بدانند.
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می‌تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می‌گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات و اصطلاحات درس

خارق العاده: خلاف عادت

شیمیایی: کیمیایی

زیستی: بیولوژیکی

اسباب: سبب‌ها

علل: علت‌ها

خوارق: جمع خارق

تحدی: دعوت به مبارزه

معارضه: در برابر هم قرار گرفتن

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند	۵ دقیقه
۶	ارزیابی ۱. امور خارق العاده چیست؟ ۲. انواع کارهای خارق العاده را با ذکر مثال بیان نمایید.	جواب می‌دهند	۵ دقیقه
۷	کارخانه گی شاگردان درباره معجزه تحقیق نموده خلاصه آن را در پنج سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی:

قرآن معجزه را به سببی نسبت می‌دهد که هرگز مغلوب نمیشود. در پنج فصل گذشته روشن گردید که معجزه هم مانند سایر امور خارق العاده از اسباب عادی خالی نیست و مانند امور عادی محتاج به سببی طبیعی است و هر دو اسبابی باطنی غیر آنچه ما مسبب میدانیم دارند، تنها فرقی که میان امور عادی و امور خارق العاده هست، این است که امور عادی مسبب از اسباب ظاهری و عادی و آن اسباب هم توأم با اسبابی باطنی و حقیقی هستند و آن اسباب حقیقی توأم با اراده خدا و امر او هستند که گاهی آن اسباب با اسباب ظاهری هم آهنگی نمی‌کنند؛ در نتیجه سبب ظاهری از سببیت می‌افتد، و آن امر عادی موجود نمیشود، چون اراده و امر خدا بدان تعلق نگرفته.

برخلاف امور خارق العاده که چه در ناحیه شرور، مانند سحر و کهنات و چه خیرات؛ چون استجاب دعا و امثال آن و چه معجزات، مستند به اسباب طبیعی عادی نیستند، بلکه مستند به اسباب طبیعی غیر عادی اند؛ یعنی اسبابی که برای عموم قابل لمس نیست، و آن اسباب طبیعی غیر عادی نیز مقارن با سبب حقیقی و باطنی، و در آخر مستند به اذن و اراده خداوند تعالی هستند.

برای مطالعه بیشتر به کتاب‌های ذیل مراجعه نمایید:

۱- تفسیرنمونه، آیه الله ناصر مکارم شیرازی

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: حکمت گوناگون بودن معجزه

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با حکمت گوناگون بودن معجزه آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می‌تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می‌گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

حکمت: راز و رمز و دلیل

جوانب: جمع جانب، اطراف و ابعاد

مجالس: جمع مجلس

حجت‌ها: دلیل‌ها

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند.	۵ دقیقه

۵ دقیقه	جواب می‌دهند.	ارزیابی بعضی از معجزات حضرت موسی و حضرت عیسی علیهماالسلام را نام برده و دلیل ارائه این معجزات را بیان نمایید.	۶
		کارخانه گی شاگردان در مورد جنبه‌های اعجاز قرآن کریم تحقیق نموده و نتیجه آنرا در چهار سطر تحریر نمایند.	۷

معلومات تکمیلی

تفاوت بین سحر، معجزات و کرامات: تفاوتی که میان سحر و کهنات از یکطرف و استجابات دعا و کرامات اولیا و معجزات انبیا از طرفی دیگر هست اینست که در اولی اسباب غیر طبیعی مغلوب می‌شوند؛ ولی در دو قسم اخیر نمی‌شوند.

باز فرقی که میانه مصادیق قسم دوم وجود دارد اینست که در مورد معجزه از آنجا که پای تحدی و هدایت خلق در کار است و با صدور آن صحت نبوت پیغمبری، رسالت و دعوتش بسوی خدا اثبات می‌شود؛ لذا شخص صاحب معجزه در آوردن آن صاحب اختیار است، به این معنا که هر وقت از او معجزه خواستند میتواند بیاورد، و خدا هم اراده اش را عملی می‌سازد، بر خلاف استجابات دعا و کرامات اولیا، که چون پای تحدی در کار نیست و اگر تخلف بپذیرد کسی گمراه نمی‌شود. خلاصه هدایت کسی وابسته بدان نیست، لذا تخلف آن امکان پذیر است.

برای مطالعه بیشتر به کتاب‌های ذیل مراجعه شود:

۱- تفسیر نمونه، آیه الله ناصر مکارم شیرازی

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: اسوه بودن پیامبران

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با اسوه بودن پیامبران آشنا شوند.
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود، نمایش و ایفای نقش.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

اسوه: الگو، نمونه

رئوف: مهربان

سبحان: پاک و منزّه

علیم: بسیار دانا

کریم: صاحب کرامت

حکیم: صاحب حکمت

عزیز: بسیار سخت گیر

غفور: گذشت کننده

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند.	۵ دقیقه
۶	ارزیابی: چرا انبیای الهی بهترین الگوهای زندگی ما به حساب می‌آیند؟	جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۷	کارخانه گی شاگردان با مراجعه به کتب سیره در مورد جنبه‌های مختلف زندگی یکی از معصومین تحقیق نموده و ۸ سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی:

توصیه پیامبر خاتم به ذکر خداوند .شیخ الطائفه در امالی، به اسنادش از ابو عمر نقل می‌کند که رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :جز به ذکر خدا، زیاده مگویید؛ چه سخن بسیار که در آن ذکر خداوند نباشد، قلب را قساوت بخشد و دورترین مردم از خداوند، شخصی قسی القلب است.

شیخ این روایت را اولین حدیث کتاب امالی خود قرار داده و در این کار مقصودی خاص داشته است.

پیامبر اکرم ﷺ فرمود: در باغهای بهشت بخرامید!

پرسیدند: باغ های بهشت چیست ؟

فرمود: ذکر خدا در صبح و شب ؛ پس به یاد و ذکر خدا باشید. هر کس که خواهد بداند، چه قدر و منزلتی نزد خداوند دارد، بنگرد که قدر و منزلت خدایش نزد او چقدر است؛ چون خداوند بنده اش را همان اندازه قدر می‌نهد، که بنده او را بداند که بهترین و پاکیزه ترین و والاترین اعمالتان نزد خداوند و بهتر از هر چیزی که خورشید برای

آن تابیده است، ذکر و یاد خداوند سبحان است. خدای تعالی فرموده است من همنشین کسی هستم که به ذکر و یاد من باشد و چه منزلت و ارزشی بالاتر از همنشینی با خدای سبحان است.

ثقه الاسلام کلینی در کتاب دعای اصول کافی از امام صادق علیه السلام نقل می نماید که جبرئیل علیه السلام به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم گفت: خوشا به حال کسی از امت تو که بگوید: لا اله الا الله وحده وحده وحده.

شیخ صدوق نیز این روایت را در باب ثواب موحدان و عارفان در کتاب توحید از امام باقر علیه السلام نقل کرده است. زید بن ازقم از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و نیز از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر کس لا اله الا الله را با اخلاص بگوید، وارد بهشت شود و اخلاص آن است که لا اله الا الله او را از محرمات خداوند عزوجل باز دارد.

نماز نور چشم پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ان الله جعل قره عینی فی الصلوه و حبیبها الی. همانا خدا نور چشم مرا در نماز قرار داد و آن را محبوب من نمود.

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

- ۱- فضایل و سیره چهارده معصوم، عباس عزیزی
- ۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: امام محمد تقی علیه السلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با امام محمد تقی علیه السلام آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و محبت شان نسبت به امام نهم افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

مجاب کردن: قناعت دادن

غناي فکری: عمیق بودن و بالنده بودن فکر

القاب: لقب ها و وصف ها

علم کلام: علم عقیده

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.	به دقت گوش می دهند، فکر می کنند و جواب می دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می کند.	به دقت گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می نویسد، معنای هریک را از شاگردان می پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می نویسد و پیرامون آن توضیح می دهد.	گوش می دهند، می نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می کنند.	۲۰ دقیقه

۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند.	۵ دقیقه
۶	ارزیابی: امام محمد تقی <small>علیه السلام</small> چه کارهای مهم فرهنگی انجام دادند؟	جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۷	کارخانه‌گی: شاگردان در مورد زندگی امام محمد تقی تحقیق نموده و پنج سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی

سیر علوم و تاریخ شیعه در عصر امام محمد تقی علیه السلام:

در وقت شهادت حضرت امام ابوالحسن الرضا علیه السلام حضرت امام جواد محمد تقی علیه السلام هفت ساله بوده‌اند شیعیان در آن هنگام برای آشامیدن آب زلال و گوارای علوم و عرفان او به سوی او از هر جانب شتافتند، به همان طریق که از پدرانش بهره‌مند می‌شدند و صغر سن آن حضرت مانع از بهره‌گیری مردم نشد و به نهایت از علوم عمیق و دریای خروشان علم وی سیراب گردیدند. به سبب آنکه امامت الهیه چون منابعش از خدای غلام سرچشمه می‌گیرد، در آن تفاوتی میان پسر هفت ساله و یا مرد هفتاد ساله نمی‌باشد، و این مسأله عیناً مانند مسأله نبوت است. بنگرید به عیسی علیه السلام که در گهواره سخن گفت و بنگرید به یحیی علیه السلام که با توان و قدرت کتاب را أخذ نمود و خداوند به او حکم را در حال صباوت عنایت کرد.

البته بر مأمون نه این مقام و شأنی را که امام واجد بوده است و نه چنین اعتقادی که پیروانش درباره او داشته‌اند پوشیده نمی‌باشد؛ بناءً علیهذا سیاست مأمون چنان اقتضا کرد تا مکانت حضرت امام ابوجعفر جواد علیه السلام را بالا برد، و شأن او را عظیم به حساب آورد همان طور که قبل از او با پدرش حضرت امام ابوالحسن علیه السلام چنان عمل نموده بود. مأمون، حضرت امام را از مدینه طلب کرد و چنان عنایتی را به او مبذول داشت که بنی عباس را به قلق و اضطراب درافکند تا جایی که ترسیدند مبدا مأمون او را ولیعهد خود گرداند به همان قسمی که قبلاً پدرش را ولیعهد خود گردانیده بود. ولیکن عباسیون به مقصود نهایی مأمون از آن گونه اکرام که به امام میکرد جاهل بودند و نمی‌دانستند که مأمون این گونه حرکات را برای فریب پیروان آن حضرت و مردم انجام می‌دهد؛ زیرا سیاست بازی دارای ألوان و شکلهای مختلفی می‌باشد و برای هر زمانی و عصری عملی خاص است، و به نوعی از ألوان آن سیاست بخصوص باید عمل کرد.

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

۱- فضایل و سیره چهارده معصوم، عباس عزیزی

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: امام علی النقی علیه السلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با امام علی النقی علیه السلام آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می‌تواند مؤثر واقع شود.

کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می‌گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

جواد: بخشش کننده و دارای جود وسخاوت

تخصّص: متخصص بودن

مکارم: کرامت ها و فضیلت ها

سجایا: اوصاف پسندیده

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۱۵ دقیقه

۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	۵	می‌پرسند.
۶	ارزیابی مهمترین خصوصیات امام علی النقی <small>علیه السلام</small> را ذکر نماید.	۵	جواب می‌دهند.
۷	کارخانه گی ۱. شاگردان درمفاتیح الجنان زیارت جامعه را مطالعه نموده و موضوعات مورد بحث آنرا برای دوستان خود بخوانند.		

معلومات تکمیلی

سیر علوم و تاریخ شیعه در عصر امام علی النقی علیه السلام

حضرت امام محمدتقی علیه السلام از دنیا رحلت نمودند در زمانی که حضرت امام علی النقی علیه السلام کودکی شش ساله و یا هشت ساله بودند، همان طور که امامت به پدرشان در سن هفت سالگی داده شد. آن حضرت ملجأ، مرجع، پناه و آبشخوار واردين علم، و مرتع خصب راودين دانش و عرفان شیعه بوده‌اند. جمیع شیعیان از مَشْرَعَة علمش سیراب، و از مرتع تازه و دل‌افزای ربیع دانش و معرفتش سیر می‌گردیده‌اند؛ همان طوری که با پدران نورانی و روشن ضمیر او رفتار می‌نموده‌اند. این امری است که اذهان و افکار را به تأمل وامی‌دارد و انظار و بصائر را متوجه و ملتفت می‌سازد.

آیا امکان دارد پسری که سنش این مقدار است در میان مردم بوده باشد و قرائت و کتابت را به طوری که مُشاهد و مشهود می‌باشد خوب بداند، ولیکن اُبداً معرفتی یا علمی را دارا نباشد؟! اگر آن طور است، پس چگونه وی جامع علوم است؟! و مسأله‌یی از وی سوال نمی‌شود مگر آنکه جوابش فوراً در نزد او حاضر است؟! و چگونه در بیان مسأله‌یی ابتدا به سخن نمی‌کند مگر آنکه در اظهارات و پدیده‌های از مکنوناتش عقول را متحیر می‌نماید؟!

آیا این حقایق در غیر کسانی که خداوند ایشان را به علم و عرفان مُلْهَم گردانیده است تصوّر دارد؟! اگر آنان بر غیر سبیل علوم مُلْهَمَة الهیه بوده‌اند، معنی نداشت مشایخ علم و فضل در برابر ایشان خاضع و تسلیم شوند، و از آنها به طور أخذ هر مأمومی از امامش أخذ علوم و حقایق نمایند، و در آنها ببینند و بنگرند که: آنان حجت خدا و معصوم از هر رجس و پلیدی بوده، و عالم به جمیع اُشیا و مسائل می‌باشند.

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

۱- فضایل و سیره چهارده معصوم، عباس عزیزی

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: امام حسن عسکری علیه السلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با امام حسن عسکری علیه السلام آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات و اصطلاحات درس

عسکری: منسوب به محله عسکر از محلات شهر سامرا
دوران غیبت: دوران عدم حضور فیزیکی امام زمان در بین مردم
طالبی: شخصی که منسوب به ابوطالب عمومی پیامبر باشد.
موعود: وعده داده شده

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.	به دقت گوش می دهند، فکر می کنند و جواب می دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس را می خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می کند.	به دقت گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می نویسد، معنای هریک را از شاگردان می پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می نویسد و پیرامون آن توضیح می دهد.	گوش می دهند، می نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می کنند.	۲۰ دقیقه

۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	۵	می‌پرسند.
۶	ارزیابی وضعیت اجتماعی دوران امام عسکری علیه السلام را شرح دهید.	۵	جواب می‌دهند.
۷	کارخانه‌گی شاگردان در مورد زندگی امام عسکری علیه السلام تحقیق نموده خلاصه آنرا در ۵ سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی

سیر علوم و تاریخ شیعه در عصر امام حسن عسکری علیه السلام در زمانی که متوکل حضرت امام هادی علیه السلام را از مدینه طلب کرد، حضرت امام حسن عسکری علیه السلام هم همراه پدر بودند و همیشه آنحضرت با پدرشان در سامراء بودند تا وقتی که پدر به رفیق اعلی واصل شد.

آنگاه حضرت در این مدت کوتاه عمرشان پس از این در سامراء با زندگی توأم با مرارت و اذیت گذراندند، و با پدرشان در تحمل مصیبتها شریک بودند و پس از ارتحال پدرشان منفرداً تحمل بدیها و زشتیهای بنی‌عباس را می‌نمودند. حال و رفتار عباسیون با وی، از اسائه، و چشم پوشی از مقامات، و تضییق بر او و زندان، مثل حال و رفتارشان با پدرش بوده است بدون اندک فُسُختی و إرفاقی که به او برسد.

پیروان او در عصر آن حضرت حالشان به مثابه حالشان با پدرش بوده است. و شهر قم در عهد او و در عهد پدرش از زمان پیش، عاصمه بزرگی از غَواصِم و محلهای علم شیعه بوده است. در شهر قم به مقداری که از شمارش و حساب بیرون می‌باشد راویان شیعه، و به مقدار بسیاری از مؤلفین در علم حدیث و در سایر فنون علم مجتمع بوده‌اند.

و در سامراء و اطراف مجاور سامراء به قدری شیعه زیاد بوده است که به مقدار معتنا بهی بالغ می‌گردیده است و در شهر بغداد گروه کثیری پیروان آن حضرت بوده‌اند. شهر مدائن در آن عصر معمور و آباد بوده است و پیروان او در آنجا دارای قِدَحِ مُعَلّی بوده است، و پیوسته مواصلات میان شیعیان آنجا و میان امام، متوالی و مُرَتَّب بوده است و شاید سلمان فارسی اولین واضع حَجَر تشیع در آنجا بوده است و روی آن حَجَر بوده است که حُذِیْفَةُ بن یَمَان بنای تشیع کرده است.

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

۱- فضایل و سیره چهارده معصوم، عباس عزیزی

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: معاد در احادیث معصومین علیهم السلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با معاد در احادیث معصومین علیهم السلام آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- شناخت مفهوم معاد و اعتقاد به آن در اعمال و رفتارشان اثر گذار باشد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود، نمایش و ایفای نقش.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

اتصال: پیوند داشتن

مبدء هستی: آغاز هستی، خداوند جل جلاله

اجل: پایان مهلت

قساوت: سخت دلی و بی رحمی

صعب: مشکل، سخت

سطوت: هیبت و جلال

ساطع: درخشنده

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.	به دقت گوش می دهند، فکر می کنند و جواب می دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می کند.	به دقت گوش می دهند	۵ دقیقه

۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	می‌پرسند	۵ دقیقه
۶	ارزیابی مرگ یعنی چه و پس از مرگ چه می‌شود؟	جواب می‌دهند	۵ دقیقه
۷	کارخانه گی با مراجعه به نهج البلاغه سخنان امام علی (علیه السلام) را یافته و آنها را مطالعه نمایید.		

معلومات تکمیلی

مرگ چیست؟

هر که را خوابگاه آخر به دو مشتی خاک است گو چه حاجت که به افلاک کشی ایوان را ((حافظ))

درباره مرگ انسان‌ها دو اندیشه وجود دارد: آنان که زنده شدن مردگان و فرا رسیدن روز قیامت را باور ندارند بر این پندار هستند که مرگ پایان زندگی بوده و با فرا رسیدن آن، جان و روح انسان نیز می‌میرد و اثری از حقیقت او باقی نمی‌ماند و آنچه باقی می‌ماند جسم بی‌جان خواهد بود که با گذشت زمان به مشتی خاک تبدیل می‌گردد، چنانکه خیام نیشابوری سروده است:

مرغی دیم نشسته بر باره	طوس در پیش نهاده کله کیکاووس
با کله همی‌گفت که افسوس افسوس	کو بانگ جرس‌ها و کجا ناله کوس
در کارگاه کوزه گری رفتم دوش	دیدم دو هزار کوزه گویا و خموش
ناگاه یکی کوزه بر آورد خروش	کوکوزه گر و کوزه خروکوزه فروش

در برابر اندیشه بی دیگر از گذشته بسیار دور وجود داشته است که مرگ را تبدیل به زندگی و کوچیدن انسان از زندگی تنگ و محدود و موقت به زندگی جاوید پر از نعمت اخروی می‌داند که در این باره در مقدمه کتاب اشاره شده است.

ادیان توحیدی به ویژه آیین اسلام و منابع اصیل اسلامی همانند قرآن و نهج البلاغه، مرگ را نوعی دگرگونی و تکامل زندگی دانسته و آن را برزخ و واسطه‌یی میان زندگی دنیا و زندگی آخرت به شمار آورده‌اند و هم چنان تلاش فراوان دارند که انسان‌ها را به مسأله مرگ توجه بیشتری داده و حالت غفلت از آن را از درون آنان بزایند. در این

راستا هدف مهم تربیتی و اخلاقی را نیز دنبال نموده و به تزکیه انسان‌ها می‌پردازند. علی علیه‌السلام در این باره فرمود:

و أوصيكم بذكر الموت و اقلال الغفلة عنه، و كيف غفلتكم عما ليس يغفلكم، و طمعكم فيمن ليس يمهلكم! فكفى واعظا بموتى عاينتموهم، حملوا الى قبور هم غير راكبين، وأنزلوا فيها غير نازلين، و كانهم لم يكونوا للدنيا عمارا، و كان الآخرة لم تزل لهم دارا، أو حشا ما كانوا يوطنون، و أطنوا ما كانوا يوحشون، و اشتغلوا بما فارقوا، و أضاعوا ما اليه انتقلوا، لا عن قبيح يستطيعون انتقالا و لا في حسن يستطيعون ازديادا، أنشوا بالدنيا فغرتهم، و وثقوا بها فصرعتهم^۱. (۱)

((شما را به یادآوری مرگ و کاهش دادن غفلت و بی‌خبری از آن سفارش می‌کنم و چگونه غافل می‌گردید از چیزی که از شما غافل نیست، و چگونه طمع می‌ورزید در حال که مرگ شما را مهلت نمی‌دهد؟! برای پند گرفتن شما، دیدن مرگ کسانی که آنان را دیده‌اید بس است، آنان بدون اینکه خود بخواهند بر آن گورها فرود آمدند، به گونه‌یی که گویا آنان از آباد کنندگان دنیا نبوده‌اند و گویا که آخرت از ازل سرای آنان بوده است، از دنیایی که آن را برای خود وطن گرفته بودند با وحشت بیرون رفتند و در آخرتی که از آن گریزان بودند وطن گرفتند و به دنیایی که از آن جدا شدند دل بسته بودند و جایگاهی را که به آن منتقل گردیده‌اند تباه ساخته‌اند، و اکنون نه توانایی انتقال از عمل زشت و ناپسندی را دارند، و نه توانایی افزودن کار نیکی را دارا هستند؛ بنابراین به دنیا دل بسته بودند، دنیا نیز آنان را فریب داد، و به آن اعتماد نموده بودند و حالا آنان را بر زمین افکند.))

سروده سعدی شیرازی در این باره بی‌مناسبت نیست:

هر که آمد عمارتی نو ساخت	رفت و منزل به دیگری پرداخت
و آن اگر پخت همچنان هوسی	وین عمارت به سر نبرد کسی
یار ناپایدار دوست مـــــدار	دوستـــــی را نشاید این غدار
نیک و بد چون همی ببايد مرد	خنک آن کس که گوی نیکی برد
برگ عیشی به گور خود فرست	کس نیارد ز پس ز پیش فرست

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

۱- معاد در نهج البلاغه، احمد باقریان ساروی

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: فواید اجتماعی ایمان به معاد

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با فواید اجتماعی ایمان به معاد آشنا شوند
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

احسن: بهتر

حساب رسی: رسیدگی به حساب اعمال خوب و بد

حریص: علاقه شدید

رئوف: بسیار مهربان

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.	به دقت گوش می دهند، فکر می کنند و جواب می دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می کند.	به دقت گوش می دهند	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می نویسد، معنای هریک را از شاگردان می پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می نویسد و پیرامون آن توضیح می دهد.	گوش می دهند، می نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می کنند.	۲۰ دقیقه

۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	۵	می‌پرسند.
۵	ارزیابی ۱- مسؤولیت پذیری یعنی چه؟ ۲- اعتقاد به قیامت چه تأثیری بر مسؤولیت پذیری دارد؟	۶	جواب می‌دهند.
	کارخانه‌گی: شاگردان در باره حسن مسؤولیت پذیری در جامعه تحقیق نموده و چهار سطر بنویسند.	۷	

معلومات تکمیلی

حساب و حسابرسی در قیامت فرا رسیدن قیامت، معاد، زنده شدن مردگان، بهم خوردن نظام موجود و تشکیل یک نظام دیگر، به خاطر حسابرسی و رسیدگی به اعمال دنیوی انسان است که در قیامت مورد پرسش و بازخواست قرار می‌گیرد. با توجه به آیات و روایات در این زمینه، مطالبی را بیان می‌کنیم:

- سؤال از همه کس قرآن می‌فرماید: (فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ).

- ما حتماً هم از مردمی که برایشان پیامبر فرستاده ایم سؤال خواهیم کرد و هم از خود انبیا در باره اینکه آیا مطالب را به مردم رسانده اند یا نه سؤال می‌نماییم. آری، وّال در قیامت عمومی است و از همه افراد صورت خواهد گرفت.

- سؤال از همه اعمال

در قیامت از همه اعمال انسان بازخواست و سؤال می‌شود، (وَلَنَسْأَلَنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ از آنچه انجام داده اید حتماً بازخواست می‌شود.) حتی اگر بسیار اندک و ناچیز باشد، (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ؛ هر کس به هم وزن ذره ای خیر یا شرّی انجام دهد، در روز قیامت همان را خواهد دید.)

البته این آیه قانون کلی برای کارهای خیر و شرّ است، ولی در میان اعمال انسان بعضی از کارها به قدری عالی است که حتی گناهان را به خوبی ها تبدیل می‌کند و یا بعضی گناهان به قدری خطرناک است که سبب می‌شود کارهای خوب هم از بین رفته و حبط گردد.

- سؤال از هر حالت

در قیامت خداوند گناهانی را که صورت ظاهری هم ندارد، نظیر گناه بزرگ شرک، ریا و یا کتمان حقّ، مورد حساب و سؤال قرار خواهد داد. قرآن در این باره می‌فرماید: (إِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبُكُم بِهِ اللَّهُ؛ اگر آنچه در دل دارید آشکار سازید یا پنهان کنید، خداوند طبق آن شما را محاسبه می‌کند.) حتی افکار و نیّات ما را به حساب می‌آورد. مثلاً اگر به فقری کمک کردیم ولی هدف ما رضای خدا نبود؛ بلکه شهرت طلبی و یا امثال آن باشد، باز هم بخاطر همان هدف و انگیزه مورد سؤال قرار می‌گیریم.

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

۱- معاد، محسن قرائتی

۲- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع درس: آثار اقتصادی ایمان به معاد

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با آثار ایمان به معاد آشنا شوند.
- ۲- شاگردان مفهوم درس را بیان کرده بتوانند.
- ۳- توجه و التزامشان نسبت به آنچه آموخته اند افزایش یابد.

شیوه‌های مناسب تدریس

سخنرانی: در این روش که یک موضوع، به طور منسجم طرح شود و توضیح داده شود می‌تواند مؤثر واقع شود.
کنفرانس توسط شاگردان: این روش باعث انکشاف ذهنی و رشد خلاقیت‌های فکری شاگردان می‌گردد.

سایر شیوه‌های مناسب

پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت تأمل با خود.

وسایل مورد نیاز

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازدهم، تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر

لغات واصطلاحات درس

ارضای شهوات: راضی ساختن شهوات

ممر: خانه موقت

مقر: خانه دائمی

کاهلی: تنبلی

تهیدستی: فقر و ناداری

فعالیت‌های تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی گرفتن حاضری		۵ دقیقه
۲	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	به دقت گوش می‌دهند، فکر می‌کنند و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
۳	یکی از شاگردان متن درس، را می‌خواند و معلم گرامی اشتباهات او را تصحیح می‌کند.	به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	اصطلاحات و نکات اصلی درس را روی تخته می‌نویسد، معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد، سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد و پیرامون آن توضیح می‌دهد.	گوش می‌دهند، می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات، مشارکت می‌کنند.	۲۰ دقیقه

۵	به شاگردان فرصت می‌دهد تا سؤال‌های شانرا مطرح کنند.	۵	می‌پرسند.
۵	ارزیابی: ۱- آیا بین ایمان به معاد و فعالیت‌های اقتصادی تعارضی وجود دارد؟ ۲- توضیح دهید. نظر قرآن در مورد تامین معیشت چیست؟	۶	جواب می‌دهند.
۷	کارخانه گی: شاگردان در مورد تاثیر اقتصادی ایمان به معاد تحقیق نموده و نتیجه را در ۵ سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی

نقش ایمان به معاد

تشویق و تهدید (حتی اگر به مقدار کم باشد) در حرکت انسان نقش مهمی دارد، تا چه رسد به اینکه تشویق کننده و یا غضب کننده خداوند متعال و نوع تشویق و تهدید دوزخ و بهشت جاودانه باشد.

ما اگر ایمان و یقین به معاد را در خودمان زنده کنیم، اثر و نقش آن بر کسی پوشیده نیست، کسی که می‌داند این خانه حساب دارد، بازرس دارد، دادگاه، زندان و شکنجه دارد و خورد و بزرگ کارش زیر نظر و مورد حساب قرار می‌گیرد و تمام سختی‌ها و راحتی‌ها بازتاب عملکرد خود اوست. قهراً نمی‌تواند یک انسان بی تفاوت، هرزه کار و متجاوز باشد، و کسی که می‌داند مقدار کمی از کارش هم بی حساب نمی‌ماند، نمی‌تواند دلگرم نباشد، قرآن در این زمینه آیاتی دارد که ما نمونه‌هایی از آنها در اینجا نقل می‌کنیم:

- نقش معاد در مسائل اقتصادی

قرآن به کسانی که داد و ستد دارند می‌فرماید: وای برکم فروشان، کسانی که وقتی از مردم پیمانه می‌گیرند و خرید می‌کنند، سعی دارند تمام بگیرند، لیکن هر گاه بخواهند پیمانه بدهند و یا وزن نمایند و بفروشند کم می‌دهند؛ سپس می‌فرماید: (إِذَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ؛ آیا این کم فروشان نمی‌دانند که برای روزی بسیار بزرگ مبعوث خواهند شد و در دادگاه عدل الهی باید پاسخ آن همه کم فروشی را بدهند) در اینجا قرآن با یادآوری قیامت جلو کم فروشان را می‌گیرد، البته این نمونه‌یی از نقش معاد بود و گرنه ایمان به معاد در تمام مسائل اقتصادی اعم از تولید، توزیع، مصرف، مدیریت، و تجارت و هر نوع فعالیت دیگر نقش مهمی دارد، به خصوص در مسأله خرجهای اضافی و اسراف - نقش معاد در مسائل نظامی در داستان طالوت، چندین گروه از بنی اسرائیل طالوت را یاری نکردند و تنها یک دسته کوچکی که ایمان به معاد داشتند با شعار: (كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ - چه بسا گروه کمی که بر گروه زیاد به اذن خدا پیروز می‌شوند، به دشمن حمله کرده و دشمن را از پای در آوردند).

در این ماجرا (که به نام داستان طالوت و جالوت در سوره بقره آیات ۲۴۹ تا ۲۵۱ مطرح شده)، رمز پیروزی و پایداری در جبهه و جنگ را ایمان به معاد دانسته است؛ زیرا می‌فرماید: (قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهَ -

کسانی که ایمان به ملاقات خدا و روز قیامت داشتند گفتند: پیروزی مربوط به جمعیت زیاد یا کم نیست، باید به دشمن حمله کنیم و به وظیفه الهی خود عمل کنیم که خداوند با صابران است.

آری، تلاش و روحیه رزم آوری رزمنده، وابستگی کامل به نوع دید و جهان بینی او دارد، رزمنده ای که آینده خود را زندگی ابدی، بهشت جاودان و همسایگی رسول خدا و اولیای الهی می داند، با رزمنده یی که قتل خود را نابودی و پوچی می داند قابل مقایسه نیست.

قرآن نسبت به کسانی که در رفتن به جبهه سستی نشان می دهند و به لذات دنیوی دلبسته اند می فرماید :
(أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ أَيَا بِهِ جَايَ آخِرَتٍ بِهِ دُنْيَا رَاضِي شَدِيد)

– نقش معاد در برخورد با طاغوتیان

در ماجرای موسی و ساحران، همین که ساحران فهمیدند معجزه و کار موسی از سحر و نوع کارهای محدود خودشان خارج بوده و کاری صددرصد الهی است، در حضور فرعون به موسی علیه السلام گرویده و به او ایمان آوردند. فرعون که خشمناک شده بود همه را تهدید کرد و گفت: آیا قبل از اجازه من ایمان می آورید؟ من دست و پای شما را به عکس یکدیگر قطع می کنم و به شاخه ها و تنه های درخت خرما آویزانتان می کنم.

اما آنان که تا ساعتی قبل ایمان نداشتند و چشم به جایزه های فرعونی داشتند، اکنون به خاطر ایمان به خدا و معاد، در برابر فرعون ایستاده و با کمال آرامش به او گفتند: إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا - هر کاری می خواهی انجام بده، زیرا زور و ستم تو بیش این دنیا نیست، وَقَالُوا لِأَضْيَرَّ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ کشتن ما مهم نیست که ما به سوی خدای خود باز می گردیم.

برای مطالعه بیشتر به کتابهای ذیل مراجعه نمایید:

۳- معاد، محسن قرائتی

۴- منشور عقاید امامیه، علامه جعفر سبحانی

موضوع بخش: فقه اسلامی

اهداف بخش

- از شاگردان انتظار می‌رود در ختم این بخش به اهداف ذیل برسند:
- آشنایی با تعریف بیع و اقسام آن، آداب و احکام خرید و فروش، معاملات باطل ایجاب و قبول در خرید و فروش، موارد به هم زدن معامله، شرایط کالا و عوض آن، شرایط فروشنده و خریدار، احکام لقطه، شفعه، مسائل ودیعه (امانت) جمعا ۵ باب از ابواب فقه اجمالا آشنایی حاصل کنند.
- باورمند و علاقمند شدن شاگردان به مطالب ابواب متذکره.
- توانایی پیدا کردن شاگردان جهت انتقال معلومات و باور مندی‌های خود در باره ابواب فقهی فوق الذکر به دیگران.

این بخش کتاب از این نظر مهم است که بابتی از ابواب سه گانه فقه اسلامی را شامل می‌شود و بسیاری این ابواب در زندگی روزمره مسلمانان با آن‌ها مواجه می‌باشد که لازم است باید مسایل آن را بدانند. اگر معلم بتواند آداب و احکام خرید و فروش، معاملات باطل، ایجاب و قبول در خرید و فروش، موارد به هم زدن معامله، شرایط کالا و عوض آن، شرایط فروشنده و خریدار، احکام لقطه، شفعه، مسائل ودیعه (امانت) را تفهیم کند و با مهارت، اذهان شاگردان را با این مسایل مورد ابتلای روزمره معطوف بدارد و شاگردان آن را به آسان‌ترین شیوه یادگیرند، بدون شک آن معلم معلمی موفق خواهد بود.

معلومات عمومی

ابواب این مضمون عمدتاً عقود و ایقاعات را شامل می‌شود؛ یعنی ابواب خرید و فروش، معاملات باطل ایجاب و قبول در خرید و فروش، موارد به هم زدن معامله، شرایط کالا و عوض آن، شرایط فروشنده و خریدار، احکام لقطه، از ابواب عقود است که دوطرف ایجاب و قبول را لازم دارد. لقطه، تنها بابتی است که مربوط به ایقاعات است که فقط یک ایجاب می‌خواهد.

روشهای تدریس

- روشهای تدریسی که برای درسهای این بخش مناسب است عبارتند از:
- الف - سخنرانی: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و نکات مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند.
- ب- تمثیل: موضوعاتی که در این بخش در نظر گرفته شده به گونه‌ای است که یکی از بهترین روشها در تدریس موفقیت آمیز استفاده از مثال است
- ج- قصه و داستان: روش دیگری که بر موفقیت معلم در تدریس درسهای این بخش کمک می‌کند توضیح و تبیین آن با استفاده از داستان و خصوصاً داستانهای از سرگذشت گذشتگان مبتلا به این رذایل بایستی صورت بگیرد.
- د - پرسش و پاسخ: روش دیگری که در این بخش مناسب است پرسش از محصلین است
- ه - کنفرانس: از دیگر روشهای که به معلم کمک می‌کند تا بهتر بتواند مطالب را برای شاگردان تفهیم نماید کنفرانس دادن خود شاگردان است.

منابع برای معلم و شاگردان

- ۱- تمام کتب توضیح المسایل از هر مجتهدی که باشد در این بخش از دروس کاربرد دارد.
  - ۲- آشنایی با فقه اسلامی از شهید مطهری
  - ۳- کتاب جامع عباسی از شیخ بهایی
  - ۴- کتاب جامع الشتات میرزای قمی
- هر دو کتاب اخیر فارسی اند در این بخش برای معلومات مزید منابع خوبی اند.

موضوع درس: تعریف بیع و اقسام الزام آن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف خرید و فروش، اقسام آن از نظر تکلیف؛ یعنی واجب، حرام، مستحب، مکروه و مباح آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف خرید و فروش، اقسام آن از نظر تکلیف؛ یعنی واجب، حرام، مستحب، مکروه و مباح را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان تعریف خرید و فروش، اقسام آن از نظر تکلیف یعنی واجب، حرام، مستحب، مکروه و مباح باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات و نکته ها^۲.

- بیع: فروختن، فروش
- شری یا شراء: خرید کردن، خریداری
- بیع و شری یا بیع و شراء: خرید و فروش
- تکلیف: وظیفه، در شرع معمولاً وظیفه‌ای که از طرف خداوند بر بندگان مقرر شده، اطلاق می‌گردد.
- ۵- واجب: تکلیفی است که در آن هم امر به فعل شده و هم از ترک آن منع شده باشد.
- ۶- حرام: تکلیفی است که از فعل نهی شده و از ترک آن نهی نیز نهی شده باشد.
- ۷- سنت: تکلیفی است که به فعل آن امر شده ولی از ترک آن نهی نشده باشد.

^۲ - لغتنامه دهخدا

۸- مکروه: تکلیفی است که به فعل آن نهی شده و از ترک آن نهی نشده است.

۹- مباح: تکلیفی است که نه به فعل آن امر شده و نه از ترک آن نهی شده باشد. این گونه تکلیف که فعل و ترک آن یکسان است مباح نامیده شده است و در سنت رجحان در فعل است که به نام راجح نامیده می‌شود. و در مکروه رجحان در ترک است که مرجوح گفته می‌شود.

- اباحه:

در لغت، به معنای اظهار و اعلان است و در اصطلاح، یکی از احکام تکلیفی پنجگانه است و به معنای مختار بودن شخص در ترک یا انجام فعل می‌باشد؛ به تعبیر برخی از علماء، اباحه تخییر شرعی است بین فعل یا ترک عملی بدون اینکه ثواب یا عقابی بر فعل یا ترک آن مترتب باشد.

فعالیات تدریس

فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم محترم تعریف خرید و فروش، اقسام آن از نظر تکلیف یعنی واجب، حرام، مستحب، مکروه و مباح را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت برمیدارند	۲۰ دقیقه
پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال میکنند.	۱۰ دقیقه
ارزیابی: ۱- بیع چیست؟ اقسام خرید و فروش کدامها اند؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۵ سطر در باره خرید و فروش بنویسند.		

معلومات تکمیلی

در باره خرید و فروش

در فقه در باب بیع یا باب تجارت درباره خرید و فروش، شرایط طرفین معامله (یعنی خریدار و فروشنده) و شرایط عوضین، شرائط عقد؛ یعنی صیغه معامله، و همچنین درباره انواع خرید و فروشها: معامله نقد، معامله نسیه که جنس نقد است و پول مدت دارد، معامله سلف که عکس آن است یعنی پیش فروش است: پول نقد دریافت می‌شود و جنس مدت دار است، بحث می‌شود. البته معامله‌ای که هم جنس و هم پول هر دو مدت‌دار باشد باطل است؛ همچنین در باب «بیع» درباره مرابحه، مواضعه، تولیة بحث می‌شود. مقصود از مرابحه در اینجا این است که شخصی معامله‌ای می‌کند و بعد با گرفتن یک مقدار سود معامله را به دیگری واگذار می‌کند. و مواضعه بر عکس است، یعنی معامله را با مقداری کسر و تحمل ضرر به دیگری واگذار می‌کند. و تولیة این است که معامله را بدون سود و زیان به دیگری واگذار می‌نماید.

موضوع درس: آداب خرید و فروش

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مستحبات خرید و فروش، مکروهات خرید و فروش آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مستحبات خرید و فروش، مکروهات خرید و فروش را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مستحبات خرید و فروش، مکروهات خرید و فروش فوق باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب:

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز:

- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

قمار: برد و باخت با اسباب بازی مخصوص.
آداب: انجام مستحبات و ترک مکروهات.
الزام: تعهد، حتمیت تکلیفی که منظور وجوب است.
باطل: بی اثر

تعریف کردن جنس: متاع خود را بیش از حد خوب معرفی کردن

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمیدارند	معلم گرامی مستحبات خرید و فروش، مکروهات خرید و فروش را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۱۰ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می-کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی محترم به سؤالات شاگردان جواب ارائه میدهند.
۵ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: مستحبات خرید و فروش کدام ها اند؟ مکروهات خرید و فروش را نام ببرید.
		کارخانه گی: معلم محترم از شاگردان می خواهد تا شاگردان یک جدول بسازند و در ستون های آن مستحبات و مکروهات خرید و فروش را درج کنند.

معلومات تکمیلی

توضیح در آداب خرید و فروش:

علما در تعریف بیع چنین گفته اند: بیع در اصطلاح شرعی مبادله مال است به مال دیگر که در فارسی آن را خرید و فروش یا داد و ستد میگویند. شهید اول میگوید: بیع ایجاب و قبولی است که دلالت دارد بر نقل ملک در برابر عوض معلوم. اینکه در تعریف ها ذکر ازفروشنده و خریدار به میان نیامده از جهت اشعار به این نکته که گوهر و ماهیت بیع، مبادله بین دو مال است. و لازمه آن مبادله بین دو مالک است (بایع که مالک مبیع است و مشتری که مالک ثمن است)، در ملک متعلق به آنان. زیر عنوان آداب خرید و فروش از مستحبات و مکروهات آن بحث می شود که نه ترک آن حرام است و نه انجام آن واجب است؛ بلکه اگر مکروهات و مستحبات مراعات شود ثواب و اجر و رجحان دارد که نه عمل به مکروهات معامله را باطل می کند و نه مراعات مستحبات به الزام معامله را محکم تر می سازد. پایین تر از این دو رجحان مباح است و مباح امری است که فعل و ترک آن مساوی باشد و از نظر شرعی نه ممدوح است و نه مذموم.

موضوع درس: احکام خرید و فروش

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با خرید و فروش‌های اموال غیر وموقوفات ومسکرات وآلات قمار واقسام خرید و فروش (از نظر زمان تحویل مال وقیمت).آشنائی حاصل کنند.
- ۲ - شاگردان خرید و فروش‌های اموال غیر وموقوفات ومسکرات وآلات قمار واقسام خرید و فروش (از نظر زمان تحویل مال وقیمت)را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳ - شاگردان به احکام خرید و فروش‌های اموال غیر وموقوفات ومسکرات وآلات قمار واقسام خرید و فروشیاورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

- ۱- احکام: جمع حکم به معنای فرمانهای خداوند است که به دو قسم است
- ۱- عبارت است از احکام خمس، یعنی وجوب، حرمت، استحباب، کراهت و اباحه.
- ۲- حکم وضعی:
- حکمی است که تکلیفی نباشد بلکه در تکلیف یا متعلق آن دخالت داشته باشد یا فقط در کلام شارع به آن حکم اطلاق شده باشد؛ لذا احکامی مانند، صحت، بطلان، نجاست، جزئیت، شرطیت، سببیت، مانعیت، عزیمت، رخصت، زوجیت و ملکیت را حکم وضعی گویند.
- ۱- مسکرات: مست کننده ها؛ از قبیل چرس و شراب و تریاک و غیره.
- ۲- آلات قمار: اسباب قمار با زی.
- ۳- ربا: افزون ستانی غیر شرعی که حرام است و در مقابل بیع یا فروش شرعی است.

فعالیت تدریس

فعالیت های شاگردان	زمان	فعالیت های معلم
توجه کرده و جواب می دهند	۵ دقیقه	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
گوش می دهند و مشارکت می کنند.	۵ دقیقه	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.
گوش داده و یادداشت می کنند	۲۰ دقیقه	معلم گرامی خرید و فروش های اموال غیر و موقوفات مسکرات و آلات قمار و اقسام خرید و فروش (از نظر زمان تحویل مال و قیمت) را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
شاگردان به نوبت سؤال می کنند.	۱۰ دقیقه	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می دهد.
گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۵ دقیقه	ارزیابی: احکام خرید و فروش اموال غیر چیست؟ حکم بیع موقوفات و مسکرات چیست؟ اقسام خرید و فروش «از نظر زمان تحویل مال و قیمت» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۵ سطر در باره خلاصه درس بنویسند.

معلومات تکمیلی

شرایط صحت و احکام معامله سلف

معامله سلف در صورتی صحیح است که دارای این شرایط باشد:

- ۱- خصوصیتی که به واسطه آن قیمت جنس عوض می شود مشخص نمایند.
- ۲- قبل از آنکه خریدار و فروشنده از هم جدا شوند، خریدار تمام قیمت را به فروشنده بدهد و یا به مقدار آن از فروشنده طلبکار باشد.
- ۳- مدت را کاملاً مشخص کنند.
- ۴- زمان را که برای تحویل جنس قرار می دهند زمانی نباشد که جنس در آن وقت نایاب باشد مثلاً: نگوید که در ماه حوت ده خروار توت تازه به شما می دهم صحیح نیست چون در ماه حوت توت تازه نایاب است.
- ۵- بنابر احتیاط واجب جای تحویل جنس را معین کنند.
- ۶- در صورتی که جنس، وزنی یا پیمانه ای است وزن یا پیمانه آنرا مشخص کنند.

احکام معامله سلف

- ۱- شخصی که جنسی را به سلف خریده، قبل از تمام شدن مدت مقرر نمیتواند جنس را به دیگری بفروشد؛ اما پس از تمام شدن مدت هر چند جنس را تحویل نگرفته باشد، فروش آن اشکال ندارد.
- ۲- اگر بایع در بیع سلف، جنسی غیر از آنچه در قرارداد معین شده، یا جنس پست تر بیاورد، مشتری میتواند آن جنس را قبول نکند؛ ولی اگر به همان راضی شود اشکال ندارد.
- ۳- جنسی که به سلف فروخته، اگر به موقعی که باید آن را تحویل دهد، نایاب شود و نتواند آن را تهیه کند، مشتری میتواند معامله را بهم بزند یا صبر کند تا تهیه نماید (آموزش فقه)

موضوع درس: معاملات باطل (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با پنج مورد معامله باطل و از جمله معامله اشیا واجناس نجس آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان پنج مورد معامله باطل و از جمله معامله اشیا واجناس نجس را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به پنج مورد معامله باطل و از جمله معامله اشیا واجناس نجس باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب:

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

معامله: در لغت عمل دوطرفی و از باب مفاعله است و در اصطلاح خرید و فروش را گویند.

منحصر: بسته و تنها مرجع.

مشروبات مسکر: نوشیدنی‌های مست کننده مانند شراب.

اعیان: جمع عین به معنای شی و ذات.

عین نجس: آن چه که به خودی خود نجس باشد، بدون اینکه به واسطه تماس با چیز دیگری نجس شده باشد؛ مثل خون و مردار.

متنجس: هر چیزی که ذاتاً پاک است؛ ولی در اثر برخورد مستقیم یا غیرمستقیم با شیء نجس آلوده شده است.

نجس: پلید، ناپاک.

مسکر: مست کننده

معقول: موردی که عقلاً آن را بپسندند.

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم گرامی پنج مورد معامله باطل و ازجمله معامله اشیاء واجناس نجس را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	۱۰ دقیقه
ارزیابی: حکم «پنج مورد معامله باطل» چیست؟ حکم «معامله اشیاء واجناس نجس» را واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
کارخانه‌گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان برای مورد خرید و فروش اشیایی نجس، سه مسأله دیگر را غیر از آنچه در درس آمده است بنویسید؟		

معلومات تکمیلی

معنای معامله باطل

معامله باطل؛ یعنی معامله بی اثر که با آن معامله هیچگونه نقل و انتقال صحیح و شرعی بین بایع و مشتری صورت نگرفته است و هر کدام از فروشنده و خریدار مالک مال خود می‌باشد. اگر پول خریدار به دست فروشنده رفته باشد پس پول را فروشنده برمیگرداند به خریدار و خون، عین نجس و مال بی ارزش تحت ملکیت فروشنده باقی می‌ماند؛ مگر آنکه خریدار بتواند آن شیء خریده را در راه معقول شرعی مصرف کند. و فروشنده و خریدار هر دو راضی و آگاه باشد مثلاً خون را برای تزریق به بیمار خرید و فروش کنند، در آن صورت این معامله صحیح است و نقل و انتقال صورت گرفته است.

موضوع درس: معاملات باطل (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با احکام خرید و فروش مال غصب، دزدی و خرید و فروش مجسمه آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان احکام خرید و فروش مال غصب، دزدی و خرید و فروش مجسمه را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام خرید و فروش مال غصب، دزدی و خرید و فروش مجسمه باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب:

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۳

نامشروع: غیر قانونی، غیر شرعی

اشیای غصبی: اشیای به زور تصاحب شده، گرفته شده به ظلم و عدوان.

آلات لهو لعب: اسباب سرگرمی و بازی که وقت عبادت و اعمال خیر را میگیرد.

متداول: رایج و معمول

^۳ - لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می دهند و مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.
۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می کند	معلم گرامی احکام خرید و فروش مال غصب، دزدی و خرید و فروش مجسمه را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۱۰ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه میکند.
۵ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: ۱- احکام خرید و فروش مال غصب و دزدی چیست؟ ۲- احکام خرید و فروش مجسمه چیست؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان هر کدام خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

مفهوم غصب:

یعنی استیلاي جابرانه بر مال غير. غصب اولاً حرام است، ثانياً موجب ضمان است، یعنی اگر در حالی که مال در دست غاصب است تلف شود، هر چند تقصیری در حفظ مال نکرده باشد، غاصب ضامن است. انسان هر تصرفی در مال غصبی بکند حرام است؛ همچنین وضو با آب غصبی و نماز با لباس غصبی و در مکان غصبی باطل است. ضمناً باید دانسته شود همانطور که غصب؛ یعنی استیلاي عدواني موجب ضمان است، اتلاف نیز موجب ضمان است. مثلاً: اگر کسی با سنگ شیشه کسی را بشکند ضامن است، هر چند آن شیشه تحت تسلط عدواني او نیامده است. تسبیب نیز موجب ضمان است؛ یعنی اگر کسی مباشرتاً مال کسی را تلف نکند ولی موجباتی فراهم کند که منجر به خسارتی بشود ضامن است؛ مثلاً اگر کسی در معبر عمومی شی لغزنده یی (مثلاً پوست خربزه) بیندازد و عابری در اثر آن بلغزد و خسارت مالی بر او وارد شود ضامن است.

موضوع درس: معاملات باطل (۳)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با احکام خرید و فروشی اموال آمیخته به ربا آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان احکام خرید و فروشی اموال آمیخته به ربا را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام خرید و فروشی اموال آمیخته به ربا باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۴

معامله: خرید و فروش کردن

باطل: ناصحیح

ربا: افزوده ستانی غیر مشروع.

ر بای معاملی: ربای که در وقت خرید و فروش تحقق پیدا می‌کند.

ربوی: تحصیل مال از راه ربا.

^۴ - لغتنامه دهخدا

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم محترم احکام خرید و فروشی اموال آمیخته به ربا را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت میکنند.	۲۰ دقیقه
پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه میکنند.	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	دقیقه
ارزیابی: ۱ - ربا چیست؟ ۲ - حکم خرید و فروش اموال آمیخته به ربا چیست؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام راجع به ربا برای معلمی پنج سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی

سر انجام ربا خواری

علاوه بر اینکه خرید و فروش با آن باطل است مصرف کننده آن نیز گناهی بزرگی را مرتکب شده است. آیات زیادی در این باره نازل شده است و از باب نمونه به حکم این آیه صریح قرآنکریم توجه نمایید.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَدَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ. فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ.^۵

ترجمه:

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از (مخالفت فرمان خدا) بپرهیزید و آنچه از (مطالبات) ربا باقی مانده، رها کنید، اگر ایمان دارید! - اگر (چنین) نمی‌کنید، بدانید خدا و رسولش، با شما پیکار خواهند کرد! و اگر توبه کنید، سرمایه‌های شما، از آن شماست [اصل سرمایه، بدون سود] نه شما ستم می‌کنید و نه بر شما ستم وارد می‌شود.

احکام آیات

در این آیه از ربا خواری به شدیدترین وجه منع شده است و این شدت از جهات مشروحه ذیل مفهوم می‌گردد:

- ۱- تعبیر از ادامه رباخواری به اعلام جنگ با خدا و رسول.
- ۲- نسبت بی‌ایمانی به ربا خوار که از جمله «إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ» مفهوم می‌گردد.
- ۳- از عبارت «وَأِنْ تُبْتُمْ» مفهوم می‌گردد که ارتکاب ربا گناه است و باید از آن توبه کرد.
- ۴- از اخذ ربا تعبیر به ظلم شده است که از جمله «لَا تَظْلِمُونَ» مفهوم می‌گردد و میدانیم که ظلم عقلا و نقلا حرام است.

^۵ - بقره، ۲۷۸ - ۲۷۹

موضوع درس: معاملات باطل (۴)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با انواع و آثار معاملات باطل ربوی و غش آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان انواع و آثار معاملات باطل ربوی و غش را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به انواع و آثار معاملات باطل ربوی و غش باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۶

معیار: پیمانہ یا میزان

جو از: جایز بودن

فقهها: متخصصین در علم فقه

غش: خدعه کردن، گول زدن

نسیه: خرید و فروشی که تحویل قیمت در آینده باشد و تحویل جنس فعلی.

^۶ - لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس:

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم گرامی انواع و آثار معاملات باطل ربوی و غش را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	۱۰ دقیقه
ارزیابی: ۱- انواع و آثار معاملات باطل ربوی را توضیح دهند. ۲- انواع و آثار معاملات باطل غشی کدام ها اند؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام موارد جو از ربا را در یک جدول قرار دهند.		

معلومات تکمیلی

فلسفه تحریم ربا: ربا در لغت یعنی زیادی و افزایش است و در اصطلاح شرعی: معوضه یکی با دو جنس متمایل مکمل یا موزون است به دیگری با زیادت در یکی از آن دو و یا اقتراض مالی با تعهد به پرداخت چیزی بیش از مقدار قرض شده است.

چرا ربا در اسلام تحریم شده است؟ برخی از دلایل و فلسفه آن قرار ذیل اند:

۱- رکود مال و سرمایه: فقط سرمایه است که بین مسلمانان دست بدست شده است. و هیچگونه رشد اقتصادی در بین نیست.

۲- رکود جان و روح: یک عده فقط به فکر بهره کشی از دیگران است و فکر رشد اجتماعی و اقتصادی در سر نمی‌پروراند.

۳- شیوع ربا راه قرض را می‌بندد و در نتیجه راه خیر و خوبی را مسدود و راه بهره کشی را ترویج می‌کند.

۴- ربا دهنده به خاطر قرض های تصاعدی، گاهی و رشکست و مجبور به ذلت‌پذیری می‌شود.

۵- ربا جامعه را به دو قطب مستکبر و مستضعف می‌کشانند.

۶- در نظام ربوی فقرا مأیوس و اغنیاء در فکر تکاثر و محرومان در فکر انتقام و سرقت می‌افتند.

موضوع درس: ایجاب و قبول در خرید و فروش

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱ - شاگردان با ایجاب و قبول در خرید و فروش و معامله معاطاتی آشنایی حاصل کنند.
- ۲ - شاگردان ایجاب و قبول در خرید و فروش و معامله معاطاتی را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳ - شاگردان به ایجاب و قبول در خرید و فروش و معامله معاطاتی باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۷

- ۱- معاملات معاطاتی: خرید و فروش‌های بدون صیغه عقد فقط گرفتن و تحویل دادن.
- ۲- دفاتیر: جمع دفتر
- ۳- صیغه: ساخت جملات عقدها
- ۴- حق انحلال معامله: حق هیچ کردن و برهم زدن معامله.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.

^۷ - لغتنامه دهخدا

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمیدارند	معلم گرامی ایجاب و قبول در خرید و فروش و معامله معاطاتی را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۱۰ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه میدهند.
۵ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: ایجاب و قبول بیع چیست؟ معامله معاطاتی چیست؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان هرکدام خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

توضیح ایجاب و قبول:

هر عقدی مشتمل است بر ایجاب و قبول.

در تعریف ایجاب و قبول بین فقها اختلاف است و بطور اجمال میتوان به دو نظر اشاره نمود:

۱- بعضیها گفته اند ایجاب چیزی است یا لفظی است که نخست از طرف یکی از دو طرف معامله صادر می شود و قبول چیزی است یا لفظی است که پس از آن صادر می شود.

۲- برخی دیگر گفته اند که ایجاب صیغه است که از تملیک کننده صادر می شود و قبول یا صیغه، کلام ایست که از پذیرش تملیک خبر می دهد؛ مثلاً عبارت فروشنده ایجاب است خواه اول باشد و خواه آخر باشد. تملیک عین است و عبارت خریدار قبول است؛ زیرا با پذیرش او عین را مالک می شود.

۳- توضیح معاطات: عقد بطور کلی از معانی انشایی است و چیزی که انشای معامله بواسطه آن ظاهر می شود یا قول است یا فعل

انشاء قولی عقدی است که به ایجاب و قبول تحقق پیدامی کند. انشای فعلی به فعل طرفین معامله، یعنی با همان داد و ستد متعارفی بدون صیغه تحقق مییابد و این نوع معامله معاطات نامیده می شود. معاطات در همه عقود لازمی و جایزی به جز نکاح جاری می شود.

موضوع درس: موارد به هم زدن معامله

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف خیار، موارد به هم زدن معامله، انواع خيارآشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف خیار، موارد به هم زدن معامله، انواع خيار را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به حکم خیار، موارد به هم زدن معامله و انواع خیار باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنفی یازده.
- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات و نکته ها^۸

غبن: گول، فریب   تدلیس: نیرنگ بازی
رویت: دیدن   تاخیر: پس انداختن، عقب انداختن
تعذر تسلیم: عذر آوری از تحویل جنس

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	با توجه جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه

^۸ - لغتنامه دهخدا

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می-کنند.	معلم گرامی تعریف خیار، موارد به هم زدن معامله و انواع خیار را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۱۰ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می-کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه میکنند.
۵ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: تعریف خیار چیست؟ انواع خیار کدام ها اند؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان هر کدام شاگردان خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند

معلومات تکمیلی

مفهوم خیار

خیار؛ در لغت به معنای دل نهادن است بر چیزی به اختیار خود و در اصطلاح عبارت است از ملکیت فسخ عقد بدین معنی که صاحب حق خیار مالک فسخ عقد باشد، یعنی اختیار بهم زدن معامله و یا باقی گذاشتن آن را داشته باشد. در شماره و تعداد خیار بین فقها اختلاف است برخی ها آن را ۱۶ خیار نام برده و برخی دیگر آن را ۱۴ خیار و برخی ۱۰ خیار را نام برده است و محقق در شرایع ۷ خیار را نام برده اند.

اسباب خیار متفاوت است و به سه نوع خیار برمیگردد:

یا امری است راجع به یکی از عوضین (ثمن و مضمن)؛ مثل خیار عیب، غبن، رویت.

یا امری است قایم به عقد که بقرارداد شارع است؛ مثل خیار مجلس، خیار حیوان.

یا امری است مربوطه به متعاقدين، و قراردادی است میان آن دو مانند خیار شرط.

باسپری شدن موعد خیار و استفاده نکردن از حق خود، معامله لازم می شود.

موضوع درس: شرایط فروشنده و خریدار

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با شرایط فروشنده و خریدار آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان شرایط فروشنده و خریدار را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به حکم و شرایط فروشنده و خریدار باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- سفیه: کودن، نادان، کم عقل
- ۲- اطفال ممیز: کودکانیکه خوب و بد را تمیز میدهند معمولاً ۱۰ سال و بالاتر.
- ۳- نابالغ: کودکی که به سن تکلیف نرسیده است (سن ۱۵ تمام برای پسر و ۹ تمام برای دختر) (درفقه شیعه)
- ۴- متعارف: معمول مردم و یا مطابق با عرف
- ۵- متعاقبین: دوطرف عقد بیع یعنی فروشنده و خریدار.
- ۶- شرایط: جمع شرط

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت میکنند.	معلم گرامی شرایط فروشنده و خریدار را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه میکند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: شرایط فروشنده را نام ببرند. شرایط خریدار کدام ها اند؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان هر کدام شرایط فروشنده و خریدار را در یک جدول قرار داده و حکم هریک را در ستون مقابل درج نمایند.

معلومات تکمیلی

مفهوم حجر

حجر یعنی منع. مقصود ممنوع التصرف بودن است. در موارد زیادی مالک شرعی در عین مالکیت تامه، ممنوع التصرف است. مفلس که قبلا یاد شد یکی از این گونه افراد است. همچنین است طفل نابالغ، دیوانه، سفیه، مریض در مرض موت نسبت به وصیت در مازاد از ثلث ثروت خود. و همچنین است (به قولی) مریض در مرض موت نسبت به نقل و انتقالهای مالیش در مازاد از ثلث دارایی خود.

موضوع درس: شرایط کالا و عوض آن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با شرایط کالا و عوض آن، معاملات اموال وقفی، میوه ها و سبزی ها آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان شرایط کالا و عوض آن، معاملات اموال وقفی، میوه ها و سبزی ها را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به حکم و شرایط کالا و عوض آن، معاملات اموال وقفی، میوه ها و سبزی ها باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- کالا: جنس مورد معامله
- ۲- ویژه گیها: خصوصیات
- ۳- وقف مال: حبس عین یا منفعت برای کسی یا چیزی در مدت و زمان معین.
- ۴- کالا و عوض: جنس و قیمت آن.

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم گرامی شرایط کالا و عوض آن، معاملات اموال وقفی، میوه ها و سبزی ها را تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت میکنند.	۱۵ دقیقه

پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه میکنند.	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	۵ دقیقه
ارزیابی: شرایط کالا و عوض آن چیست؟ معاملات اموال وقفی، میوه ها و سبزی ها چگونه اند؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان هر کدام شاگردان خلاصه درس را در ۵ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

شرایط جنس و عوض آن

- جنسی که می فروشند و چیزی که عوض آن می گیرند پنج شرط دارد: اول- آنکه مقدار آن با وزن یا پیمانه یا شماره و مانند اینها معلوم باشد. دوم- آنکه بتوانند آن را تحویل دهند، بنابر این فروختن اسبی که فرار کرده صحیح نیست؛ ولی اگر بنده ای را که فرار کرده با چیزی که می تواند تحویل دهد مثلا با یک فرش بفروشد اگر چه آن بنده پیدا نشود معامله صحیح است و در غیر بنده حکم به صحت معامله مشکل است. سوم- خصوصیتی را که در جنس و عوض هست و به واسطه آنها میل مردم به معامله فرق می کند، معین نماید. چهارم- کسی در جنس یا در عوض آن حقی نداشته باشد، پس مالی را که انسان پیش کسی گرو گذاشته بدون اجازه او نمی تواند بفروشد. پنجم- آن که بنابر احتیاط خود جنس را بفروشد، نه منفعت آن را، اگر چه جایز بودن فروش منفعت خالی از قوت نیست، پس اگر منفعت یک ساله خانه را بفروشد صحیح است. و چنانچه خریدار به جای پول منفعت ملک خود را بدهد، مثلا فرشی را از کسی بخرد و عوض آن منفعت یک ساله خانه خود را به او واگذار کند اشکال ندارد و احکام اینها در مسایل آینده گفته خواهد شد.

- جنسی را که در شهری با وزن یا پیمانه معامله می کنند، در آن شهر انسان باید با وزن یا پیمانه بخرد، ولی می تواند همان جنس را در شهری که با دیدن معامله می کنند با دیدن خریداری نماید.

- چیزی را که با وزن خرید و فروش می کنند با پیمانه هم می شود معامله کرد، به این طور که اگر می خواهد ده من گندم بفروشد با پیمانه ای که یک من گندم می گیرد ده پیمانه بدهد.

- اگر یکی از شرطهایی که گفته شد در معامله نباشد معامله باطل است، ولی اگر خریدار و فروشنده راضی باشند که در مال یکدیگر تصرف کنند تصرف آنها اشکال ندارد.

- معامله چیزی را که وقف شده باطل است، ولی اگر بطوری خراب شود که نتواند استفاده ای را که مال برای آنها وقف شده از آن ببرند؛ مثلا حصیر مسجد بطوری پاره شود که نتوانند روی آن نماز بخوانند فروش آن اشکال ندارد، در صورتی که ممکن باشد باید پول آن را در همان مسجد به مصرفی برسانند که به مقصود وقف کننده نزدیکتر باشد.

- هرگاه بین کسانی که مال را برای آنان وقف کرده اند به طوری اختلاف پیدا شود که اگر مال وقف را نفروشند گمان آن برود که مال یا جانی تلف شود می توانند آن مال را بفروشند و بین موقوف علیهم تقسیم نمایند، ولی چنانچه اختلاف با تنها فروختن و تهیه مکان دیگر برطرف می شود، لازم است آن موقوفه به محل دیگر تبدیل و یا با پول فروش آن محل دیگر خریده شود و به جای مکان اول و در همان جهت وقف اولی وقف گردد.

- خرید و فروش ملکی که آن را به دیگری اجاره داده اند اشکال ندارد، ولی استفاده آن ملک در مدت اجاره مال مستاجر است، و اگر خریدار نداند که آن ملک را اجاره داده اند یا به گمان این که مدت اجاره کم است ملک را خریده باشد پس از اطلاع می تواند معامله خودش را به هم بزند.

موضوع درس: شفعه

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱ - شاگردان با معنا و حق شفعه و مسایل آن آشنایی حاصل کنند.
- ۲ - شاگردان معنا و حق شفعه و مسایل آن را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳ - شاگردان به حکم و حق شفعه و مسایل آن باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.

- ۲ - پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳ - روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱ - کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲ - تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱ - اسقاط: ساقط کردن
- ۲ - مصالحه: صلح کردن و توافق کردن
- ۳ - قطعی: لازمی و حتمی مقابل شرطی
- ۴ - تملک: صاحب شدن و گرفتن.
- ۵ - اعمال کردن: اجرا کردن، عملی کردن.

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم گرامی تعریف معنا و حق شفعه و مسایل آن را تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	۵ دقیقه

۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: شفعه چیست؟ حق شفعه چه حکم دارد؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان هر کدام شاگردان موارد حق شفعه را در یک جدول قرار دهند.

معلومات تکمیلی

شفعه: اگر یکی از دو شریک سهم خود را بفروشد با شرایطی که در کتب مفصل فقهی آمده است برای شریک دیگر این حق وجود دارد که سهم شریک را تملک کند و قیمتی را که مشتری پرداخته است به او بدهد به این حق شفعه می گویند.

شماره	نوع مال	حکم
۱	غیر منقولات قابل تقسیم مانند باغ و مزرعه و خانه	حق شفعه در آن وجود دارد
۲	غیر منقولات غیر قابل تقسیم مانند راه ها، جوی ها و دهلیزهای باریک	وجود حق شفعه در آن محل اشکال است و احتیاط آن است که شفیع رضایت مشتری را فراهم کند و مشتری هم درخواست او را اجابت نماید.
۳	اموال منقول، مانند موتر، حیوان و لباس	وجود حق شفعه محل اشکال است و احتیاط آن است که شفیع رضایت مشتری را فراهم کند و مشتری هم درخواست او را اجابت نماید.

- ۱- حق شفعه تنها در صورت فروش ملک است؛ بنابراین اگر یکی از دو شریک سهم خود را به دیگری ببخشد و یا مصالحه کند یا مهریه همسرش قرار دهد حق شفعه برای شریک دیگر وجود ندارد.
- ۲- حق شفعه تنها در ملکی که دو نفر شریک هستند وجود دارد و نه بیشتر.

موضوع درس: مسائل ودیعه (امانت)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم و مسائل واحکام ودیعت آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفهوم، مسائل واحکام ودیعت را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به حکم، مسائل واحکام ودیعت باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- تلف: از بین رفتن
- ۲- ضمان: عهده داری
- ۳- ولی دیوانه: سرپرست شخص دیوانه
- ۴- مضاربه: قرار داد شرعی بین دو یا چند نفر که در سود و سرمایه معامله یی شریک باشند

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت میکنند.	معلم محترم مستحبات و مکروهات ذبح و دستورات کشتن شتر و شکار با اسلحه را تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال میکنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه میکنند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: مفهوم ودیعت چیست؟ مسائل و احکام ودیعت چیست؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا هر کدام خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

فرق عاریه و ودیعه

هر دو امانت است ولی عاریه این است که کسی مال شخصی را می گیرد برای اینکه از منافع آن منتفع شود. عاریه و دیعه هر دو نوعی امانت می باشند، اما در ودیعه انسان مال خود را به دیگری می دهد برای حفظ و نگهداری و طبعاً او بدون اذن مالک حق هیچگونه استفاده ندارد، ولی عاریه این است که انسان از اول مال خود را به دیگری می دهد که از آن بهره ببرد و بعد بر گرداند. مثل اینکه کسی لباس خود را یا موتر خود یا ظروف خود را به دیگری عاریه می دهد.

موضوع درس: احکام لقطه

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم و مسائل و احکام اشیای پیدا شده آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفهوم و مسائل و احکام اشیای پیدا شده را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مسائل و احکام اشیای پیدا شده فوق باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- لقطه: اشیای پیدا شده، مردم آن را (مال یافته) می‌گویند.
- ۲- اصلح: مناسبتر، بامصلحت تر.
- ۳- صدقه: تصدق، دادن در امر خیر برای رضای خداوند متعال.
- ۴- تصرف: مداخله و صرف کار روی آن.

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم گرامی مفهوم و مسائل و احکام اشیای پیدا شده را تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزیابی: لقطه چیست؟ لقطه چه حکمی دارد؟	شاگردان جواب می‌دهند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گمی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام شاگردان خلاصه درس را در ۵ سطر تهیه نمایند.		

معلومات تکمیلی

توضیح درباره لقطه

«لقطه» یعنی پیدا شده. در اینجا احکام اشیایی که پیدا می‌شوند و صاحب آنها معلوم نیست ذکر می‌شود. لقطه یا حیوانی است یا غیر حیوانی. اگر حیوانی باشد و به نحوی باشد که خطری متوجه حیوان نیست، حق ندارد او را در اختیار بگیرد، و اگر خطر متوجه آن است، مثل گوسفند در صحرا، می‌تواند آن را در اختیار بگیرد ولی باید صاحب آن را جستجو کند، اگر صاحبش پیدا شد باید به او تحویل داده شود، و اگر صاحبش پیدا نشد مجهول المالک است باید با اجازه حاکم شرعی به مصرف فقرا برسد. لقطه غیر حیوان اگر اندک باشد، یعنی کمتر از حدود نیم مثقال نقره مسکوک باشد، یا بنده می‌تواند به نفع خود تصرف کند و اگر بیشتر باشد باید تا یک سال در جستجوی مالک اصلی باشد (مگر اینکه شیء پیدا شده قابل بقا نباشد مانند میوه‌ها) اگر مالک اصلی پیدا نشد در اینجا فرق است میان لقطه حرم یعنی لقطه‌بی که در حرم مکه پیدا شده باشد و غیر آن. اگر در حرم مکه پیدا شده باشد باید یکی از دو کار را بکند یا صدقه بدهد به قصد اینکه اگر صاحبش پیدا شد عوضش را به او بپردازد و یا نگهدارد به نیت اینکه صاحبش پیدا شود و اگر لقطه غیر حرم باشد میان یکی از سه کار مخیر است: یا برای خود بردارد به قصد اینکه اگر صاحبش پیدا شد عین یا عوض آن مال را به او بدهد، و یا صدقه بدهد یا همین قصد و یا نگهداری کند به امید اینکه صاحبش پیدا شود. اگر شیء پیدا شده بی علامت باشد جستجوی صاحب اصلی ضرورت ندارد و از همان ابتدا مخیر است میان سه امر بالا.

موضوع درس: اخلاق یا طب روحانی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با اخلاق به عنوان طب روحانی از دید آیات و روایات آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان اخلاق به عنوان طب روحانی از دید آیات و روایات را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اخلاق به عنوان طب روحانی از دید آیات و روایات باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- منافق: کسی که دل و زبان او یکی نباشد
- ۲- قلب سلیم: روح پاک
- ۳- مرأء: ستیزه، جدل
- ۴- مراهم: جمع مرهم به معنای ملحم یا پماد.
- ۵- طب: بهداشت

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می کنند.	معلم گرامی اخلاق به عنوان طب روحانی از دید آیات و روایات رالکچر داده و تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می کنند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: ۱- اخلاق چیست؟ ۲- اخلاق به عنوان طب روحانی از دید آیات چه جایگاهی دارد؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند

معلومات تکمیلی

توضیح دیدگاه طب روحانی

درباره نقش اخلاق در زندگی بشریت بصورت عمده سه دیدگاه وجود دارد: دیدگاه اول، تهذیب نفس نوعی جهاد: دیدگاهی است که می گوید: تهذیب نفس نوعی جهاد و مبارزه با دشمنان درونی است که در کمین انسانها هستند. دیدگاه دوم، دیدگاه سیر و سلوک در این دیدگاه، انسانها به مسافرانی تشبیه شده اند که از نقطه عدم به راه افتاده و به سوی لقاءالله و قرب ذات پاک حق که از هر نظر بی نهایت است پیش می روند.

دیدگاه سوم، دیدگاه طب روحانی در این دیدگاه، روح انسان همچون جسم انسان گرفتار انواع بیماریها می شود و برای بهبود و سلامت آن باید دست به دامن طبیبان روحانی و مسیحانفسان معنوی انداخت، و از دواهای خاص که برای هر یک از بیماریهای اخلاقی وجود دارد بهره بگیرد تا روحی سالم، پرنشاط و پر تلاش و فعال پیدا کند.

۱- در دو اژه آیه قرآن مجید از بیماریهای روحی و اخلاقی، تعبیر به مرض شده است؛ از جمله در آیه ۱۰ سوره بقره، صفت زشت نفاق را به عنوان بیماری قلمداد کرده، درباره منافقان می فرماید: «فی قلوبهم مرض» در یک تعبیر پرمعنای دیگر، دلهایی را که کانون نور معرفت و اخلاق و تقوا است به عنوان قلب سلیم معرفی کرده از زبان ابراهیم می فرماید: «يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ» (۸۸) «إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» (۸۹)؛ در آن روز که مردم برای حساب مبعوث می شوند، مرا شرمنده و رسوا نکن! آن روز که مال و فرزندان سودی نمی بخشد! - مگر کسی که با قلب سلیم به پیشگاه خدا آید.

سلیم از ماده سلامت در برابر فساد و انحراف و بیماری است و قلب سلیم، بطوری که از روایات معصومین (ع) که در تفسیر این آیه وارد شده بر می آید، قلبی است که خالی از غیر خدا باشد (از هرگونه بیماری اخلاقی و روحانی بر کنار باشد).

در احادیث اسلامی نیز اشارات زیادی به این دیدگاه شده است که احادیث زیر نمونه یی از آن است:

۲- در تفسیر قلب سلیم که در آیات قرآن مجید آمده روایات زیادی وارد شده است:

در حدیثی از امام باقر (ع) می خوانیم: «لاعلم كطلب السلامة ولاسلامة كسلامة القلب؛ هیچ علمی مانند

جستجوی سلامت نیست و هیچ سلامتی همانند سلامت قلب نمی باشد!»

۳- در روایات متعددی از اخلاق رذیله تعبیر به بیماریهای قلب شده است.

^۹ -سوره شعراء آیات ۸۸-۸۹

در حدیث دیگری از امام صادق (ع) می‌خوانیم: «ما من شیء افسد للقلب من خطیئته؛ چیزی بیش از گناه، قلب را فاسد نمی‌کند.» این تعبیر در روایات فراوان دیگری نیز دیده می‌شود.

خلاصه این که مطابق این دیدگاه که فضائل و رذائل اخلاقی را به عنوان نشانه‌های سلامت روح انسان یا بیماری آن معرفی می‌کند، پیامبران الهی و پیشوایان معصوم و همچنین معلمان اخلاق، طبیبان روحانی هستند و دستورات آنها داروهای شفابخش.

و بر این اساس، همان‌گونه که در طب جسمانی علاوه بر دارو، پرهیزهایی هم برای رسیدن به بهبودی کامل لازم است، در طب روحانی و اخلاقی نیز پرهیز از دوستان فاسد، محیط آلوده و تمام اموری که به پیشرفت مفسد اخلاقی در وجود انسان کمک می‌کند، ضرورت دارد.

در طب جسمانی گاه نیاز به جراحی می‌افتد و طبیب جراح با چاقوی جراحی به درمان بیمار می‌پردازد، در طب روحانی نیز چنین مواردی پیش‌بینی شده است؛ حدود و تعزیرات و مجازات‌های گوناگون در برابر پاره‌ای از اعمال منافی اخلاق نیز به منزله جراحی است.

در طب جسمانی دو مرحله مشخص ترسیم شده، طب پیشگیری و طب درمانی که معمولاً از اولی به عنوان وقایه، و از دومی به عنوان مداوا تعبیر می‌کنند، در طب روحانی و اخلاقی نیز همین دو مرحله وجود دارد، و معلمان اخلاق از یک سو برای درمان آلودگان برنامه‌ریزی می‌کنند؛ و از سوی دیگر، برای پیشگیری از آلودگی سالمان.

تعبیرهایی که در خطبه ۱۰۸ نهج‌البلاغه درباره شخص پیامبر اسلام (ص) وارد شده بود که هم سخن از مرهمها به میان آمده بود و هم ابزار داغ کردن و سوزاندن زخمها، بیانگر تنوع درمانها در طب اخلاقی همانند طب جسمانی است.

در طب جسمانی، یک رشته دستورهای کلی برای درمان بیماریها است و یک رشته دستورهایی که ویژه هر یک از بیماریها می‌باشد، در طب روحانی نیز همین گونه است. توبه، ذکر خدا، نماز، روزه و عبادات دیگر، و محاسبه و مراقبه، اصول کلی تداوی اند و در هر یک از بیماریهای اخلاقی نیز دستورهای ویژه‌یی در روایات اسلامی و کتب اخلاقی وارد شده است.

موضوع درس: پرورش فضائل اخلاقی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با عوامل موثر در پرورش فضایل اخلاقی آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عوامل موثر در پرورش فضایل اخلاقی را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت موضوعات فوق باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- طینت: سرشت، طبیعت
- ۲- عُض: گزیدن
- ۳- خلیل: دوست
- ۴- تربیت: پرورش
- ۵- نکد: خار مزاحم
- ۶- ملکه: صفت یافته که روان انسان را گو یا مالک شده است
- ۷- صفت: حالت روانی که از اثر تکرار یک عمل بوجود می‌آید.
- ۸- حکیمان: فیلسوفان
- ۹- شرایع آسمانی: ادیان الهی صاحب کتاب آسمانی

فعالیت تدریس:

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم گرمای عوامل موثر در پرورش فضایل اخلاقی را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	۲۰ دقیقه
ارزیابی: معلم گرمای از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «۳ عامل موثر در پرورش فضایل اخلاقی» و شاگرد دیگری «۳ عامل دیگر» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم گرمای به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	۵ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرمای از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان امور هفتگانه درس را در یک جدول قرار دهند		

معلومات تکمیلی

راههای پرورش فضیلتها

۱- روش اخلاقی حکیمان

این روش از راه توجه دادن مردم به منافع و آثار دنیوی رفتارها، به تهذیب اخلاق می‌پردازد؛ مثل این که گفته شود عفت و قناعت و صرف نظر کردن از آنچه در اختیار دیگران است انسان را سربلند و در انظار مردم بزرگ می‌سازد، ولی بر عکس، حرص موجب خواری و تنگدستی است، طمع انسان را ذلیل و علم آدمی را عزیز می‌کند و باعث عظمت و خوش نامی در نظر توده مردم و مانوس شدن با خواص می‌شود. علم مانند چشم تیزبینی است که به کمک آن می‌توان هر حادثه ناگواری را دید و از آن اجتناب کرد و به هر مقصد عالی رسید. ولی جهل نابینایی است، علم نگاهبان انسان است اما مال را انسان باید نگاهبانی کند، شجاعت آدمی را از دو دلی رهایی می‌بخشد و شخص شجاع در هر حال محبوب مردم است چه فاتح شود و چه مغلوب، به عکس، جبن و ترس و بی‌باکی، موجب نفرت است.

۲- روش شرایع آسمانی

این روش از راه فواید اخروی، مردم را به تصفیه باطن فرا می‌خواند. این معنا کرارا در قرآن مجید دیده می‌شود؛ مانند: «ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة؛ خداوند از مؤمنان جانها و مالهایشان را در مقابل بهشت خریداری می‌کند.»

«و انما یوفی الصابرون اجرهم بغير حساب؛ مسلماً مزد صبرکنندگان بدون حساب داده خواهد شد.» «ان الظالمین لهم عذاب الیم؛ برای ظالمان عذابی دردناک است.»

۳- روش قرآنی

راه سومی نیز برای اصلاح اخلاق در قرآن مجید دیده می‌شود، روشی عمده‌ی بی‌دارد (علاوه بر دوروش دیگر) روشی دارد که در هیچ یک از کتابهای آسمانی و تعلیمات انبیا که به دست ما رسیده وجود ندارد، و نیز در هیچ یک از آثار فکری حکمای الهی دیده نمی‌شود، و آن چنین است که انسان را از نظر روحی و علمی طوری تربیت کنند و چنان علوم و معارفی در وجود او بپرورانند که با وجود آن جایی برای رذایل اخلاقی باقی نماند. به عبارت دیگر ریشه رذایل اخلاقی سوزانده شود، نه این که درصدد معالجه و مبارزه با آن برآیند؛ مثلاً انسانی که ریا می‌کند و کاری برای غیر خدا انجام می‌دهد یکی از دو علت بیشتر ندارد: یا می‌خواهد از این راه کسب وجهه و عزتی در نظر طرف بکند و یا از قدرت او می‌هراسد، چنین کسی وقتی متوجه شود که قرآن کریم می‌گوید: «ان العزة لله جميعا» و نیز می‌گوید: «ان القوة لله جميعا» و راستی به این دو حقیقت ایمان راسخ داشته باشد، بداند عزت و قدرت فقط مال خداست، چنین کسی جایی برای ریا و ظاهرسازی برایش باقی نمی‌ماند، نه به کسی امید دارد و نه از کسی می‌ترسد. خلاصه این که این دو حقیقت وقتی به طور یقین در دل انسان جای بگیرد تمام این گونه رذایل اخلاقی را از دل می‌شوید و به جای آن، صفات کریمه را مانند ترس از خدا، عزت نفس، مناعت طبع، استغنا و کبریا و هیبت الهی، قرار می‌دهد.

باز ملاحظه می‌کنیم که خداوند کرارا در آیات قرآن مجید فرموده: «مالکیت مال خداست» و «مالکیت هر چه در آسمانها و زمین است از آن خداست» و «آنچه در آسمانها و زمین است مال اوست» شرح مفاد این گونه آیات را مکرر بیان نمودیم، البته کسی که به حقیقت این مالکیت واقف باشد و بداند هیچ یک از موجودات استقلالی از خود ندارند و در هیچ قسمت، از ذات مقدس او مستغنی نیستند، و خداوند مالک حقیقی ذات هر چیز و آنچه مربوط به ذات اوست می‌باشد و به این حقیقت، ایمان قطعی داشته باشد در نظر چنین کسی تمام موجودات، هم از نظر ذات و هم از نظر صفات و افعال، از درجه استقلال می‌افتند، واضح است چنین کسی ممکن نیست غیر خدا را طالب باشد و خضوع یا خوف و رجایی نسبت به دیگری پیدا کند، یا از غیر خدا لذت ببرد یا بر غیر او تکیه کند یا کار خود را به دیگری واگذارد، او جز حق نمی‌خواهد و جز خدا نمی‌جوید، خدایی که ذات مقدسش باقی و همه چیز فانی می‌شوند او از «باطل» یعنی آنچه غیر خداست و در مقابل ذات حق ارزشی ندارد، گریزان است.

خلاصه، آیاتی که این روش تربیت اخلاقی را تعقیب می‌کنند در قرآن کریم فراوان است و از جمله آنها آیات زیر است: «الله لا اله الا هو له الاسماء الحسنی؛ هیچ معبودی جز خدا نیست، او راست هر نامی که نیکوتر است» «ذلکم الله ربکم لا اله الا هو خالق کل شیء؛ این است خداوند، پروردگار شما هیچ معبودی جز او نیست، آفریدگار هر چیزی است»

این آیات مشتمل بر یک سلسله معارف و تعلیمات مخصوص الهی است که دارای نتایج اخلاقی خاصی است که شبا هت به هیچ یک از تعلیمات انبیا و حکمای اخلاقی ندارد، زیرا همان طور که دانستیم روش انبیا مبتنی بر عقاید معمولی دینی و ایمان به ثواب و جزا در مقابل تکالیف است، و روش حکمای اخلاقی متکی به آثار اجتماعی صفات و خوب و بد آنها از نظر نوع مردم است، ولی این روش سوم براساس توحید خالص و کاملی که از مختصات اسلام است قرار دارد.

موضوع درس: حسن ظن و سوء ظن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف سوء ظن و حسن ظن در آیات و روایات، پیامدها و آثار شوم سوءظن، عوامل و انگیزه های سوءظن آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف سوء ظن و حسن ظن در آیات و روایات، پیامدها و آثار شوم سوءظن، عوامل و انگیزه های سوءظن را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به خوبی حسن ظن و بدی سوءظن، پیامدها و آثار شوم سوءظن باورمند شوند.

شیوه های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می شود و گزاره های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می آیند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می شود و سپس تمرین می کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات آنها جواب داده می شود و از شاگردان نیز سوال می شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دو ازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- تهذیب: پاک سازی
- ۲- نفوس: جمع نفس به معنای روح
- ۳- سُحت: مال حرام
- ۴- سماعون: گوش دهنده گان

فعالیت های تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می دهند و مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.
۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می کنند.	معلم محترم مهمترین حقوق خواهر و برادر و صلۀ رحم را با لکچر و مثال تفهیم می کند.

پاسخ به سوالات: معلم گرامی به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزیابی: ۱- سوء ظن و حسن ظن چیست؟ ۲- جایگاه سوءظن و حسن ظن در آیات و روایات چگونه است؟ ۳- سوءظن چه پیامدها و آثار دارد؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در مورد سوء ظن یک آیه قرآن و یک حدیث پیدا کنند که درین درس نباشد؟		

معلومات تکمیلی

حسن ظن و سوء ظن از دید قرآن

۱- حسن ظن

این فضیلت، ملکه‌یی است که از سلامت نفس و روان، ناشی می‌شود. چه، نه تنها در قلب سلیم، چیزی جز اعمال نیک صالحان خطور نمی‌کند؛ بلکه اعمال هر کسی هم که بتوان برایش محملی از خیر و نیکی قرار داد نیز خطور نمی‌کند؛ همان‌طور که قاعدتاً از طیب جز طیب بیرون نمی‌آید، از خبیث نیز جز خبیث بیرون نمی‌آید. خداوند متعال می‌فرماید: «وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبَثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا»^{۱۰} و سرزمین پاک، گیاهش به خواست پروردگار، بیرون آید و زمین ناپاک، گیاهش بیرون نیاید مگر اندکی.

پس هر که دارای این ملکه باشد، جز خیر، چیزی نمی‌بیند و احتمال خلاف نیز نزد او وجود ندارد. به عبارت دیگر، احتمال خلاف از او پوشیده شده است و گویی او می‌انگارد که مردم چیزی جز خیر و نیکی انجام نمی‌دهند مگر اینکه خلافش ثابت شود. پس به همین دلیل در قرآن، مکرراً کلمه ظن و مشتقاتش در موارد مشابه به جای دانستن به کاررفته است، یعنی احتمال انجام خلاف در او راه ندارد.

خداوند متعال می‌فرماید: «حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا»^{۱۱} تا چون پیامبران [از ایمان آوردن قوم خود] ناامید شدند و [کافران] چنین دانستند که به آنان دروغ گفته شده است. نیز خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: «وَظَنُّوا أَنَّهُ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ»^{۱۲} و دانستند که از خدا هیچ پناهی نیست مگر به خود او کوتاه سخن اینکه، هر که را ملکه حسن ظن باشد، در عالم وجود چیزی جز نیکی و فضیلت در مؤمنان نمی‌بیند. چنان که خداوند متعال می‌فرماید: «رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ»^{۱۳} آن که هر چه آفرید، به نیکوترین شیوه ساخت. نیز خداوند متعال می‌فرماید: «الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»^{۱۴} همان کسان که ایستاده و نشسته و بر پهلوها خفته،

^{۱۰} - قرآن، اعراف / ۵۸.

^{۱۱} - قرآن، یوسف / ۱۱۰.

^{۱۲} - قرآن، توبه / ۱۱۸.

^{۱۳} - قرآن، سجده / ۷.

^{۱۴} - قرآن، آل عمران / ۱۹۱.

خدای را یاد می‌کنند و در آفرینش آسمانها و زمین می‌اندیشند [و گویند] پروردگارا، این را به گزاف و بیهوده نیافریدی، تو پاک، یس ما را از عذاب آتش دوزخ نگاه دار .

۲- بدگمانی، و وسوسه اندیشه

این خصلت از پلیدی باطن آدمی ناشی می‌شود و صاحب آن، مانند کسی است که عینک سیاهی بر چشم‌هایش گذاشته و هستی را از منظر و دیدگاه سیاه می‌بیند و قرآن او را در معرض هلاکت می‌داند؛ چنان که خداوند متعال می‌فرماید: «وَلَقَدْ ظَنَّمْنَا بِئْسَ الْوَسْوَءُ الْكَافِرُ الَّذِي يُوْحِيْ اِلَىٰ قَوْمِكَ لِيُوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ اَن يَقْتُلُوْا مُحَمَّدًا وَهُوَ بِالَّذِي نُوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ ظَنّٰٓءٌ اَعْمٰی»^{۱۵} و گمان بد بردید و مردمی هلاک شده گشتید . چنین فردی، سخنان و کارها را جز بدی و گناه نمی‌بیند، حتی سخنان و کارهایی را که جز جهت حسن و خوبی ندارند، این‌گونه می‌بیند. او همان‌طور که امری را که دارای دو صورت خوب و بد (حسن و قبح) است، حمل بر حسن و نیکی نمی‌کند و جهت بدی را نیز از بین نمی‌برد، همچنین امر نیک را خوب قرار نمی‌دهد و لباس زشتی بر آن می‌پوشاند و برای آن امر نیک نیز، صورتی قبیح و زشت می‌آفریند و بدبختانه او در این امر بسیار توانا و نیرومند است. چه بسا آثاری بر آن مترتب می‌شود که منجر به کفر و قتل و خودکشی و... می‌شود، زیرا که بدگمانی نسبت به خداوند، اغلب منتهی به کفر می‌شود و بدگمانی به مردم بیشتر منجر به فسق و گمراهی؛ بلکه حکم به وجوب قتل می‌شود و بدگمانی به آفرینش، اغلب به خودکشی و دست‌کم به بیکاری و پوچی و تنبلی و هوسرانی منتهی می‌شود، تا اینکه انسان را به عضوی زائد؛ بلکه فلج برای جامعه تبدیل می‌کند. بدگمانی نسبت به خود، منتهی به یأس و ناامیدی می‌شود که بر آن هم مفاسدی مترتب می‌شود.

خلاصه سخن اینکه، این خصلت، ضدّ حسن ظن است و همان‌گونه که وقتی کسی حسن ظن دارد، از جهت بدی باز می‌ماند، فردی هم که بدگمان است، از جهت خیر و خوبی باز می‌ماند و هیچ چیزی جز بدی نمی‌بیند و نمی‌تواند سخنان و کارها را بر جهت خیر و خوبی قرار دهد. علاوه بر دیگران، نسبت به خودش، در مورد خدای متعال، - علاوه بر غیر خدا به خود خدا - هم بدگمان است و این درد بزرگی است که روز به روز، بلکه لحظه به لحظه افزایش می‌یابد.

راز آن در این است که این دیدگاه از سیطره نیروی خیال برانسان ناشی می‌شود و می‌توان گفت که شیطان، آن نیرو را به خدمت خود در آورده تا او را گمراه کند و به درک اسفل زیانکاری در دو عالم بیندازد. هر چه انسان از این نیرو پیروی کند، شیطان تسلطش بر او بیشتر و مستحکمتر می‌شود تا اینکه این نیرو بر اعضای او اثر می‌گذارد و چیزهایی را می‌بیند و می‌شنود که هیچ واقعیتی ندارد. بدگمانی در میان دانشمندان علم روانشناسی، مشهور به دردی است که هیچ دارویی ندارد و سرطان روح است و روح انسان را می‌میراند؛ همچنان که سرطان، پیکرش را از بین می‌برد. لیکن دایمی و پایدار نیست، زیرا اگرچه آن بیماری بزرگی است، ولی دارویش در نهایت آسانی است که همان عدم توجه به آن و تلقین کردن به خود و مخالف او عمل کردن است که در واقع، همان حسن ظن داشتن و عدم تأثیرپذیری از آن است؛ بلکه باید به ضدّ او ترتیب اثر داد که در نتیجه قطعاً به مرور زمان رگ و ریشه این ماده لید خشک می‌شود.

^{١٥} - فتح، ١٢

موضوع درس: غیبت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم غیبت، غیبت در روایات اسلامی، اقسام غیبت، انگیزه های غیبت آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفهوم غیبت، غیبت در روایات اسلامی، اقسام غیبت، انگیزه های غیبت را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت ترک غیبت در روایات اسلامی باورمند شوند.

شیوه های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می شود و گزاره های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می آیند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می شود و سپس تمرین می کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می شود و از شاگردان نیز سؤال می شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^{۱۶}

- ۱- انگیزه: محرک، موتور حرکت
- ۲- غیبت: پشت سر کسی حرف های را گفتن که اوراضی نباشد.
- ۳- حفظ الغیب: پس پشت کسی غیبت نکردن.
- ۴- تهمت: پشت سر کسی حرف های دروغ گفتن (معمولا در تهمت یک دروغ و یک غیبت باهم یکجا می شود).
- ۵- کراهت داشتن: نفرت داشتن

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می دهند و مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.

^{۱۶} - لغتنامه دهخدا

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می کنند.	معلم گرامی مفهوم غیبت، غیبت در روایات اسلامی، اقسام غیبت، انگیزه های غیبت را با لکچر و مثال تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم گرامی به سوالات شاگردان جواب ارائه می کند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: ۱- مفهوم غیبت چیست؟ ۲- غیبت در روایات اسلامی چه جایگاه دارد؟ ۳- اقسام غیبت کدام ها است؟ ۴- انگیزه های غیبت چیست؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان معنا، انواع، انگیزه ها و آثار غیبت را در یک جدول قرار دهند.

معلومات تکمیلی

درمان غیبت

دانشمندان اخلاق برای همه بیماری های نفسانی، دو راه درمان را سفارش می کنند: راه علمی در این گفتار، راه های درمان هر کدام از موارد غیبت، جداگانه بررسی می شود.

درمان علمی اجمالی غیبت

غیبت، مرضی نفسانی است که از بیماری های دیگر درونی سرچشمه می گیرد؛ از این رو غیبت کننده، در ابتدا باید ریشه یابی کند و دریابد که علت آلوده شدن او به این گناه چیست. پس از ریشه یابی، باید ریشه را به طور کامل قطع کند تا غیبت از کردارش زدوده شود.

۱- در ریشه های درونی غیبت گناه انسان برای تبرئه خود از رفتار ناشایستی که انجام داده، زبان به غیبت دیگران می گشاید در این جا باید توجه داشته باشد که اگر برای دوری از نکوهش مردم، عیب دیگران را مطرح کرده است، این احتمال وجود دارد که مردم سخن او را نپذیرند؛ در این صورت، او برای مصون ماندن از نکوهش خلق خدا، نکوهشی حتمی و قطعی را از سوی خدا، برای خود فراهم می سازد، در حالی که هیچ عاقلی برای کسب نفع احتمالی موهوم، ضرر قطعی را متحمل نمی شود. از سویی چه بسا در این غیبت، نفع موهوم دنیایی به دست آید، درحالی که آن ضرر قطعی، معنوی است و با حقیقت سر و کار دارد؛ همچنین توجیه رفتاری اشتباه به این شکل که «فلانی چنین کاری را کرد، من هم می کنم» خود جای پرسش دارد، و بیان این سخن، آوردن عذر بدتر از گناه است، چرا که نفس پیروی از عمل نادرست، خلاف است و با عمل خلافی مثل غیبت نمی توان خلاف گذشته را پوشاند.

۲- مورد دیگری که سبب غیبت می شد، این بود که فرد، با بیان عیب دیگران، فضیلتی را برای خود اثبات کند و نشان دهد که خود فاقد عیب است. پرسشی که در این جا مطرح است و باید مورد توجه قرار گیرد، این است که چگونه می توان با بیان عیب دیگری، کمالی را برای خود اثبات کرد و آیا با این رفتار نادرست و عمل خلاف می توان فضیلتی به دست آورد؛ در حالی که ارزش واقعی و فضیلت حقیقی انسان، بهای او نزد خدا است و باید سعی کرد از آن فضیلت کاسته نشود؟ افزون بر این، چه بسا با غیبت دیگران، از ارزش غیبت کننده نزد آنها کاسته و از او سلب اعتماد شود.

زبان کرد شخصی به غیبت دراز   بدو گفت داننده ای سرفراز
که یاد کسان پیش من بد مکن   مرا بدگمان در حق خود مکن
گرفتم ز تمکین او کم نبود   نخواهد به جاه تو اندر فزود

(بوستان سعدی)

۳- از دیگر ریشه هایی که برای غیبت بیان شد، همراهی با دوستان در نشست ها و مجالس بود. چنین فردی با غیبت کردن، در واقع رضای مخلوق را بر خشنودی پروردگار مقدم می دارد. در صورتی که افراد غیبت کننده در

مجلس، انسان‌های عاقل، مؤمن، متدین و معتقد نیستند، آیا می‌توان رضای چنین افرادی را بر رضای خالق مقدم داشت؟

۴- گاهی هم غیبت برای پیشگیری و خنثی کردن تأثیر سخنی که شاید درباره غیبت کننده زده شود، انجام می‌گیرد؛ در این صورت، انسان باید بیندیشد که چگونه می‌توان مطمئن شد عیوب او گفته شده است. از کجا معلوم که این احتمال موهوم نباشد؟ آیا باز گفتن عیوب دیگران، و وارد کردن خدشه بر شخصیت ایشان، فقط به دلیل احتمالی که غیبت کننده می‌دهد، آیا این کار عاقلانه است؟ افزون بر این، حتی نمی‌توان اطمینان داشت که دیگران، غیبتی را که می‌شنوند، بپذیرند یا به علت غیبت کردن او پی ببرند تا خواسته غیبت کننده برآورده شود؛ پس پایه این غیبت بر موهومات استوار است و از آن فقط زیان آخرتی نصیب انسان می‌شود.

درمان عملی غیبت

۱. نخستین راه عملی که برای جلوگیری از غیبت سفارش می‌شود این است که انسان پیش از گفتن هر سخنی، به «مشروع یا نامشروع بودن»، و «سود و زیان‌های دنیایی و آخرتی» آن توجه کند. اندیشه در سخن، پیش از بیان آن، مانع بسیاری از گناهان زبان می‌شود.

۲. انسان در معاشرت با دوستان یا شرکت در محافل، احتیاط بیش‌تری به خرج دهد؛ یعنی دوستانی را برگزیند که اهل غیبت نباشند و در مجالسی شرکت کند که درباره دیگران سخن چینی نمی‌شود؛ زیرا شرکت در مجالسی که در آن غیبت می‌شود، خواه ناخواه بر روح انسان اثر می‌گذارد و از آن جا که شنیدن غیبت هم حرام است، باید در مسأله دوست‌یابی و صله رحم دقت بیش‌تری کرد.

۳. راه سوم، کمک خواستن از خداست که این خود دو گونه است: نخست این که انسان به صورت کلی و در همه اوقات از خدا درخواست کمک و یاری کند تا به رذایل اخلاقی؛ چون غیبت دچار نشود؛ همان گونه که در دعاها هم آمده است که «خدایا مرا از غیبت پناه ده». دوم در جایی که زمینه غیبت فراهم و آبروی فرد در خطر است و شرایط اقتضا می‌کند که شخص برای حفظ آبروی خود، از دیگران غیبت کرده، عیوب ایشان را آشکار سازد، در واپسین مرحله، با خدا باشد و از او بخواهد که آبرویش را حفظ کند و بگوید: «خدایا! با تو معامله می‌کنم و برای تو از آبرویم می‌گذرم و آن را به تو می‌سپارم. تو خود آبروی مرا حفظ فرما»؛ چرا که خداوند بهتر از هر انسانی در حفظ و نگاه‌داری حیثیت انسان‌ها، توانا است.

امیرمؤمنان علی (ع) می‌فرماید: الغیبه جهد العاجز^{۱۷}. غیبت تلاش انسان ناتوان است.

کسانی که قدرت و تکیه گاهی داشته باشند (به ویژه از لحاظ معنوی) هرگز زبان به غیبت نمی‌آلایند.

^{۱۷} - صبحی صالح: نهج البلاغه، ص ۵۵۶، ح ۴۶۱.

موضوع درس: تاثیر رفتار والدین بر فرزندان

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با عواملیکه بر رفتار فرزندان تاثیر میگذارد آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عواملی را که بر رفتار فرزندان تاثیر میگذارد به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت عواملیکه بر رفتار فرزندان تاثیر میگذارد باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- ذریه: اولاد
- ۲- اسرار: جمع سربه معنای راز
- ۳- منافع: جمع منفعت به معنای سود
- ۴- عرق: ژن، جن
- ۵- منقلب: ناراحت

فعالیت تدریس:

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند.	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.
۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	معلم محترم عواملی را که بر رفتار فرزندان تاثیر میگذارد، با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.

ارزیابی: ۱- سه تا عامل از عواملی را که بر رفتار فرزندان تاثیر میگذارد نام ببرند؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی

شیر مادر

یکی از مهم ترین نکاتی که از بینش عمیق و آموزه های پیشرفته و کار آمد فرهنگ تربیتی اسلام ریشه می گیرد توجه به مسأله شیر مادر است. در قرآن کریم و روایات متعددی این مسأله مورد تاءکید قرار گرفته و لزوم شیر مادر برای تغذیه کودک و چگونگی آن در آن ها بیان شده است. امروزه بعد از چهارده قرن تجربه های علمی و نظریات جدید روی آن تأکید می کنند. خداوند متعال در قرآن کریم با اشاره به اهمیت شیر مادر در رشد جسمانی و روانی، فرزندان را به نیکی و تشکر از والدین سفارش می کند: (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ^{۱۸} - و ما به انسان درباره پدر و مادرش سفارش کردیم؛ مادرش او را با ناتوانی حمل کرد (به هنگام بارداری هر روز رنج و ناراحتی تازه یی را متحمل می شد) و دوران شیر خوارگی او در دو سال پایان می یابد. و در سوره احقاف فرمود: وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا^{۱۹} ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، مادرش او را با ناراحتی حمل می کند و با ناراحتی بر زمین می گذارد و دوران حمل و از شیر بازگرفتنش سی ماه است.

علی علیه السلام شیر مادر را از همه شیرها مفیدترین و مبارک ترین شیر برای اطفال می داند و می فرماید: هیچ شیری برای کودکان مبارک تر از شیر مادر نیست^{۲۰}. بلی مادر نه تنها با شیر خود فرزندش را تغذیه جسمانی می کند، بلکه به همراه آن عواطف، احساسات، اعتقادات و حالات روحی و روانی خود را به طفل منتقل می نماید. به همین جهت می گویند: هنگامی که مادر کودک را بغل می کند و به او شیر می دهد صدای قلب مادر، آهنگ موزونی است که به کودک آرامش می دهد.

امام صادق علیه السلام با اشاره به حداقل مدت شیر خوارگی کودکان فرمود: بر مادران لازم است که بیست و یک ماه فرزندان خود را شیر دهند، هر چه این مدت کم شود از حق کودک کم شده و یکی از مهم ترین حقوق وی رعایت نشده است^{۲۱}

تأثیر شیر مادر

حضرت علی علیه السلام در مورد تأثیر شیر مادر در حالات روحی کودک، فرمود: در انتخاب دایه برای فرزندان کوشش و دقت کنید همچنان که در انتخاب همسر دقت می کنید زیرا شیر مادر طبیعت کودک را تغییر می دهد^{۲۲} در فرهنگ انسان ساز اسلام علاوه بر تأکید به عوامل مادی سلامتی، به عوامل معنوی سلامتی مانند صدقه و عقیقه نیز توجه خاصی شده است. امام رضا علیه السلام در بخشی از مطالبی که برای مأمون مرقوم فرموده، آمده است: عقیقه برای پسر و دختر، نام گذاری مناسب، تراشیدن موهای سر نوزاد در روز هفتم و معادل وزن موها طلا و یا نقره صدقه دادن خوب است و هم چنین ختنه بچه ها، امری واجب است^{۲۳}

^{۱۸} - لقمان / ۱۴.

^{۱۹} - احقاف / ۱۵.

^{۲۰} - وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۵۲.

^{۲۱} - الکافی ج ۶، ص ۴۰.

^{۲۲} - وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۶۸.

^{۲۳} - عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۲۳.

موضوع درس: توبه از نظر امام علی علیه السلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف توبه، شرایط و ارکان توبه آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف، شرایط و ارکان توبه را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت، شرایط و ارکان توبه باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- توبه: بازگشت از کردار، رفتار و نیت‌های ناشایسته به کردار و رفتار و نیت‌های خوب.
- ۲- شرایط و ارکان: شرایط جمع شرط و ارکان جمع رکن به معنای ستون
- ۳- ندامت: پشیمانی
- ۴- استغفار: طلب آمرزش و بخشش از خدای متعال
- ۵- حقوق الهی: حقه‌های خداوند متعال به معنای انجام وظایفی است که خداوند متعال به بندگان داده است.

فعالیت تدریس:

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می کنند.	معلم گرامی تعریف توبه و شرایط وارکان توبه را با لکچر و مثال تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می کنند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: ۱- توبه را تعریف کنند. ۲- شرایط وارکان توبه چیست؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا ارکان و شرایط توبه از دیدگاه امام علی را در یک جدول قرار دهند.

معلومات تکمیلی

وجوب توبه

تمام علمای اسلام در وجوب و لزوم توبه اتفاق نظر دارند و در متن قرآن مجید کراراً به آن امر شده است. در آیه ۸ سوره تحریم می خوانیم: ای کسانی که ایمان آورده اید به سوی خدا باز گردید، توبه کنید، توبه یی خالص و بی شائبه، امید است (با این کار) پروردگارتان گناهانتان را ببخشد و شما را در باغهایی از بهشت که نهراها از زیر درختانش جاری است داخل کند. همه انبیاء الهی هنگامی که برای هدایت امتهای منحرف مأموریت می یافتند یکی از نخستین گامهایشان دعوت به توبه بود، چرا که بدون توبه و شستن لوح دل از نقش گناه، جایی برای نقش توحید و فضائل نیست. علاوه بر این دلیل عقلی روشنی بر وجوب توبه داریم و آن اینکه عقل حاکم بر این است که در برابر عذاب الهی خواه یقین باشد یا احتمالی باید وسیله نجاتی فراهم ساخت و با توجه به اینکه توبه مهمترین وسیله نجات است، عقل آن را واجب می شمرد، چگونه افراد گنهکار خود را از عذاب الهی در دنیا و آخرت می توانند محفوظ بشمرند در حالی که توبه نکرده باشند.

در نتیجه توبه واجب است هم به دلیل صراحت آیات قرآن مجید و هم روایات اسلامی و هم دلیل عقل و از این گذشته وجوب توبه در میان تمام علمای اسلام مسلم و قطعی است.

نمونه احادیثی در مورد توبه

پیامبر اکرم ﷺ توبه گذشته ها را می پوشاند.

امام علی علیه السلام: توبه رحمت را فرود می آورد.

هیچ واسطه و شفيعی کارا تر از توبه نیست.

توبه خالصانه گناه را می زداید.

پیامبر خدا ﷺ: کسی که از گناه توبه کند مانند کسی است که گناهی نکرده باشد.

امام علی علیه السلام: توبه خوب گناه را پاک می کند.

فضیلت توبه گر

(همانا خداوند توبه گران و پاکیزگان را دوست می دارد).

پیامبر اکرم ﷺ: نزد خدا چیزی محبوبتر از مرد یا زن توبه گر نیست.

امام باقر علیه السلام: یکی از محبوبترین بندگان خدا نزد خداوند فتنه گری است که توبه کند.

پیامبر خدا ﷺ: همه آدمیان خطا می کنند و بهترین خطاکاران توبه کنندگانند.

بلی، سوگند به خدا که شادی خداوند از توبه بنده اش بیشتر است تا شاد شدن مرد از (پیدا کردن) شترش.

امام باقر علیه السلام: شادی خداوند از توبه بنده اش بیشتر است تا شادی مردی که در شبی تار شتر و ره توشه خود را گم کند و سپس آن را بیابد.

موضوع درس: دروغ‌گویی و عواقب آن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم دروغ‌گویی، عواقب، آثار منفی، انگیزه‌ها و طرق درمان دروغ. آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفهوم دروغ‌گویی، عواقب، آثار منفی، انگیزه‌ها و طرق درمان دروغ را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به بدی دروغ‌گویی، عواقب، آثار منفی، انگیزه‌ها و طرق درمان دروغ باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- کاذب: دروغگو
- ۲- خبیث: جمع خبیث به معنای پلیدی
- ۳- کفار: بسیار ناسپاس
- ۴- ضلالت: گمراهی

فعالیت تدریس

فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	با توجه جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	معلم گرامی مفهوم دروغ‌گویی و عواقب و آثار، انگیزه‌ها و طرق درمان دروغ را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزیابی: ۱- دروغ‌گویی چه عواقب و آثار منفی دارد؟ ۲- انگیزه‌ها چیست؟ ۳- طرق درمان دروغ چیست؟
		کارخانه‌گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان راجع به دروغ‌گویی یک آیه دیگر از قرآن پیدا کرده و با معنا و تفسیرش بنویسند.

معلومات تکمیلی

گناه دروغ گفتن

دروغ گفتن و برخلاف واقع حرف زدن از گناهان کبیره و بسیار زشت است و انسان را خوار، بی ارزش، خجالت زده، شرمسار و در آخرت به عذاب و کیفر گرفتار می‌نماید. خداوند تعالی می‌فرماید: (إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ)^{۲۴} دروغ را کسانی می‌سازند که ایمان ندارند.

در حدیث شریف است: همه پلیدی‌ها، گو یا در یک اطاق نهاده شده است و کلید آن اطاق دروغ است. بدترین نوع دروغ، دروغ بستن به خدا و پیامبر است که روزه را نیز باطل می‌کند.

در چند مورد دروغ جایز است:

۱- در مقام دفع مفسده و نزاع.

۲- در مقام اصلاح ذات البین.

ولی اگر بتواند توریه کند - که شرح آن را خواهیم گفت - بهتر است و نباید تکراری باشد که بفهمند او دروغ می‌گوید و به وعده‌اش عمل نمی‌کند؛ هم چنین ناگفته‌نماند که بسیاری از تعارفات ما دروغ است؛ مثلاً این که می‌گوییم: بفرمایید خدمتتان باشیم، هرچه بگویی قبول دارم، نوکرم، کوچکم، یا اگر به غذا و شیرینی دعوت کنند، می‌گوییم میل ندارم. چقدر خوب است که انسان مؤمن هر چه می‌گوید از روی حقیقت باشد و همیشه به آیات و اخباری که در مذمت دروغ آمده توجه کنیم و عاقبت آن را تأمل کنیم، تا بعداً پشیمان و شرمسار نشویم و نگویند دروغ گو کم حافظه است.

ضد دروغ، راست‌گویی و صدق است که از بزرگ‌ترین صفات برجسته و کمال است. خداوند تعالی می‌فرماید: (اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)؛ از خدا پروا کنید و با راستگویان باشید.

موضوع درس: حسد و عواقب آن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم «حسد» «عواقب حسد، انگیزه های حسد، ازدید قرآن وحدیث آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفهوم «حسد» «عواقب حسد، انگیزه های حسد، ازدید قرآن وحدیث را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت دوری از «حسد» عواقب حسد، انگیزه های حسد، ازدید قرآن وحدیث باورمند شوند.

شیوه های تدریس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می شود وگزاره های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می آیند. و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می شود و سپس تمرین می کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می شود و از شاگردان نیز سؤال می شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه های مناسب:

روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

- ۱- **حسد:** آرزوی زوال نعمتی که در دست دیگری است.
- ۲- **غبطه:** آرزوی دستیابی به مثل نعمتی که در دست دیگری است.
- ۳- **عواقب:** جمع عاقبت به معنای پی آمدها
- ۴- **حطب:** هیزم

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می دهند و مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می کنند.	معلم مفهوم «حسد» «، عواقب حسد، انگیزه های حسد. ازدید قرآن وحدیث را با لکچر ومثال تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می کنند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: ۱- مفهوم «حسد» چیست؟ ۲- حسد چه عواقب دارد؟ ۳- انگیزه های حسد، ازدید قرآن وحدیث کدام ها اند؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

درمان حسد

همان گونه که از بحث های پیشین استفاده شد «حسد» از بیماری های خطرناک اخلاقی است که اگر انسان به درمان آن نپردازد دین و دنیای او را تباه می کند. درمان این بیماری اخلاقی مانند درمان صفات رذیله دیگر است که بر دو اساس استوار می باشد. علمی و عملی.

۱- طرق علمی.

در شیوه علمی، شخص حسود باید روی دو چیز مطالعه و دقت کند یکی پیامدها و آثار ویرانگر حسد از نظر روح و جسم و دیگر ریشه ها و انگیزه های پیدایش حسد. همان گونه که شخص معتاد به یک اعتیاد خطرناک، مانند اعتیاد به هروئین، باید سرانجام کار معتادان را بررسی کند و ببیند آنها چگونه سلامت و تندرستی خود را از دست داده و زن و فرزند و حیثیت اجتماعی آنها بر باد می رود و با دردناک ترین وضعی در جوانی جان می سپارند و نه تنها کسی از مرگ آنها ناراحت نمی شود؛ بلکه مرگ او را سعادتی برای خانواده و فامیل و دوستانش می شمردند! همین طور «حسود» باید بیندیشد که این بیماری اخلاقی به زودی جسم او را بیمار می کند، روح او را می پوساند و از بین می برد، خواب و آرامش را از او سلب می کند و هاله ای از غم و اندوه همیشه اطراف قلب او را گرفته است و از آن بدتر اینکه مطرود درگاه خدا می شود و به سرنوشتی همچون ابلیس و قابیل گرفتار می آید و تازه با همه اینها نیز نمی تواند به مقصود خود یعنی زوال نعمت محسود برسد.

بی شک مرور بر این آثار و پیامدها و بررسی مکرر احادیث نابی که در این زمینه آمده تأثیر بسیار مثبتی در درمان این بیماری اخلاقی دارد. «حسود» باید بیندیشد، اگر مواد مخدر سلامت روح و جسم را بر هم می زند و مرگ زو درس و رقت بار را به استقبال او می فرستد، او نیز علاوه بر بیماری های جسمی و روانی، آخرت خود را هم از دست می دهد، چرا که عملاً به حکمت خدا اعتراض می کند و در پرتگاه شرک و کفر سقوط می نماید، اینها از یک سو.

از سوی دیگر در باره انگیزه های حسد باید بیندیشد و ریشه های آن را یکی پس از دیگری قطع نماید، اگر دوستان ناباب و وسوسه های آنها او را به این وادی کشانده است با آنها قطع رابطه کند و هرگاه تنگ نظری و بخل سرچشمه این رذیله اخلاقی شده، به مداوای آنها برخیزد، اگر ضعف ایمان و عدم آشنایی به توحید افعالی خداوند او را در این گرداب پرتاب کرده است به تقویت مبانی ایمان و توحید پردازد و هرگاه ناآگاهی از استعدادهای خویش

وظرفیت هایی که برای ترقی و پیشرفت در وجود اوست، او را گرفتار عقده حقارت و به دنبال آن حسد نموده است به درمان آن رو آورد و در سایه توکل به خدا و اعتماد به نفس، عقده حقارت را بگشاید و رذیله حسد را از خود دور سازد. به تعبیر دیگر باید انگیزه های حسد را به انگیزه های غبطه تبدیل کند و نیروهای ویرانگر را به نیروهای سازنده مبدل سازد. این معنی در حدیثی از امیرمؤمنان علی (ع) نقل شده که فرمود: «إِحْتَرِسُوا مِنْ سُورَةِ الْجُمْدِ وَ الْحَقْدِ وَ الْغَضَبِ وَ الْحَسَدِ وَ أَعِدُّوا لِكُلِّ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ عِدَّةً تُجَاهِدُونَ بِهَا مِنَ الْفِكْرِ فِي الْعَاقِبَةِ وَ مَنَعَ الرَّذِيلَةَ وَ طَلَبَ الْفُضِيلَةَ» خود را از شدت بخل، کینه، غضب و حسد در امان دارید و برای مبارزه با هر یک از این امور وسیله یی آماده سازید، از جمله تفکر در عواقب سوء این صفات رذیله و راه درمان و طلب فضیلت از این طریق!^{۲۵}

۲- طرق عملی.

اما از نظر «عملی»، می دانیم: تکرار یک عمل تدریجاً تبدیل به یک عادت می شود و ادامه عادت تبدیل به ملکه و صفت درونی می گردد، اگر حسود به جای اینکه برای درهم شکستن اعتبار و شخصیت فردی که مورد حسدش قرار گرفته به تقویت موقعیت خود پردازد، به جای غیبت و مذمتش او را به خاطر صفات خویش مدح و ستایش کند و به جای تلاش در تخریب زندگی مادی او خود را آماده اعانت و همکاری با او نماید، تا می تواند از او سخن بگوید، تا ممکن است نسبت به او محبت کند و تا آنجا که در اختیار اوست خیر و سعادت او را بطلبد و به دیگران نیز همین امور را توصیه کند، به یقین تکرار این کارها تدریجاً آثار رذیله حسد را از روح او می شوید و نقطه مقابل آن که «نصح» و «خیرخواهی» است با یک دنیا نور و صفا و روحانیت جانشین آن می گردد.

علمای اخلاق به افراد ترسو برای از میان بردن این رذیله اخلاقی توصیه می کنند که در میدان هایی که ورود در آن شجاعت فراوان می خواهد گام بگذارند و این کار را بر خود تحمیل کنند تا تدریجاً ترس آنها بریزد و شجاعت به صورت عادت و حالت در آید و سپس ملکه گردد.

همین گونه حسود باید با استفاده از ضد آن به درمان پردازد که بیماری دارویی است که از ضد آن تشکیل یافته است.

در حدیثی از پیامبر اکرم ﷺ می خوانیم: «إِذَا حَسَدْتَ فَلَاتَبِعْ؛ هَنَگَامِی که نسبت به کسی حسد پیدا کردی بر طبق آن عمل نکن و بر او ستمی روا مدار»^{۲۶}.

و در حدیث دیگری از امیر مؤمنان آمده است که فرمود: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَسْتَعْمِلُ حَسَدَهُ؛ مؤمن حسد خود را به کار نمی گیرد»^{۲۷}.

از جمله اموری که در درمان حسد بسیار مؤثر است راضی به رضای حق بودن و تسلیم در برابر اراده او شدن و قانع به زندگی خویش گشتن است، در حدیثی از امیرمؤمنان می خوانیم: «مَنْ رَضِيَ بِحَالِهِ لَمْ يَعْتَوِرْهُ الْحَسَدُ؛ کسی که به آنچه دارد راضی باشد حسد دامان او را نمی گیرد»^{۲۸}.

^{۲۵} - تصنیف غررالحکم، صفحه ۳۰۰، حدیث ۶۸۰۶.

^{۲۶} - تحف العقول، صفحه ۵۰.

^{۲۷} - بحارالانوار، جلد ۵۵، صفحه ۳۲۳، حدیث ۱۲؛ کافی، جلد ۸، صفحه ۱۰۸.

^{۲۸} - تصنیف غررالحکم، صفحه ۳۰۰، حدیث ۶۸۰۸.

موضوع درس: فضیلت علم و دانش

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با ارزش علم و دانش از نظر رسول اکرم ﷺ و ائمه معصوم علیهم السلام آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان نظر رسول اکرم ﷺ و ائمه معصوم علیهم السلام در باره علم را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به ارزش علم و دانش از نظر رسول اکرم ﷺ و از نظر ائمه معصوم علیهم السلام باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب:

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- شیفته: عاشق
- ۲- مقدرات: جمع مقدر به معنای چیز یکه از طرف خدای متعال برای کسی تقدیر و اندازه گیری شده است.
- ۳- ذخایر: جمع ذخیره
- ۴- توجیهات: دلیل آوری ها
- ۵- مرمت: ترمیم

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.
۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	معلم محترم فضیلت علم را از نظر رسول اکرم <small>ﷺ</small> و از نظر ائمه معصوم <small>علیهم السلام</small> با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.

پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزیابی: ۱- فضیلت علم از نظر رسول اکرم ﷺ را توضیح دهند. دیگری ۲- علم از نظر ائمه معصومین علیهم السلام چگونه است؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان فرمایشات رسول خدا و ائمه اهل بیت (ع) را در یک جدول قرار دهند.		

معلومات تکمیلی

فضیلت علم

در قرآن کریم تحصیل علم و دانش از مهمترین واجبات شمرده شده و فضیلت فراوانی برای آن قایل شده است. به عنوان نمونه به این آیات توجه شود:

۱- يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ^{۲۹}

خدا [رتبه] کسانی از شما را که به حق گرویده و کسانی را که دانشمندند [بر حسب] درجات بلند میگرداند و خدا به آنچه می‌کنید آگاه است.

۲- قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ^{۳۰} بگو آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند تنها خردمندانند که پندپذیرند.

۳- در روایات پیامبر بزرگ اسلام نیز تحصیل علم و شرافت مندی علم بر جهل و نادانی به کرات و بارها به اشد امر بر مسلمانان سفارش شده از آنجاییکه فرموده از گهواره تا گور دانش بجوی.

۴- اهمیت تحصیل دانش به اندازه بالا است که دستورات دینی پدران و مادران را به اشد امر سفارش به تعلیم دادن فرزندان شان کرده از باب نمونه به این دو روایت توجه شود:

الف) امام صادق علیه السلام زمان شروع تربیت دینی و آموزش احکام شرعی را از ۷ سالگی می‌داند و می‌فرماید: در هفت سالگی بر والدین لازم است حلال و حرام را به کودکان بیاموزند^{۳۱} آری، فرزندان در آستانه نوجوانی و دوران بلوغ تمایل به مذهب پیدا کرده و زمینه یی مساعد برای آموزش احکام و اعتقادات دینی دارند.

ب) روزی حضرت رسول ﷺ نگاهش به بعضی از کودکان افتاد، آن گاه فرمود: ^{۳۲} وای به فرزندان آخر الزمان (بی توجهی) پدرانشان! گفتند: یا رسول الله! از طرف پدران کافر؟! فرمود: نه، بلکه از طرف والدین مؤمن آنان که واجبات احکام دینشان را به آنان یاد نمی‌دهند و هرگاه فرزندانشان به تعلیم دین بپردازند مانع می‌شوند و این گونه والدین به مبلغ اندکی از متاع دنیا راضی می‌شوند که فرزندانشان برای آنان کسب می‌کنند. من از آنان بیزارم و آنان از من.

^{۲۹}- مجادله، ۱۱

^{۳۰}- زمر، ۹

^{۳۱}- الغیبة للطوسی، ص ۲۸۵. منتخب الانوار، ص ۱۱۸.

^{۳۲}- احتجاج طبرسی، ج ۱، ص ۲۸۲.

موضوع درس: تعصب و لجاجت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفاهیم تعصب و لجاجت از منظر قرآن و احادیث اسلامی و طرق درمان آنها، آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفاهیم تعصب و لجاجت از منظر قرآن و احادیث اسلامی و طرق درمان را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند و خود آنان از آن پرهیز بتوانند.
- ۳- شاگردان به قبح تعصب و لجاجت از منظر قرآن و احادیث اسلامی و طرق درمان آنها، باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- تعصب: روحیه جانبداری و طرفداری سرسختانه از خویشان
- ۲- عصبیت: تعصب قومی
- ۳- لجاجت، لجاج: ستیزه کردن
- ۴- تعدیل: برابر کردن

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	باتوجه جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه

۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می‌کنند	معلم مفاهیم تعصب و لجاجت و ازمنظرقرآن واحادیث وطرق درمان آنها را بالکچر ومثال می‌دهد.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزیابی: ۱- مفاهیم تعصب و لجاجت چیست؟ ۲- ازمنظر احادیث اسلامی چگونه است؟ ۳- طرق درمان تعصب و لجاجت ؟
		کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان یک آیه دیگر از قرآن کریم در مورد تعصب پیدا کرده و بنویسند.

معلومات تکمیلی

طرق درمان لجاجت

لجاجت معمولاً با تعصب همراه ذکر می‌شود باید در راههای درمان لجاجت راههای درمان تعصب را نیز باید درنظر گرفت.

راه علاج این رذیله اخلاقی مانند سایر رذایل اخلاقی در درجه اول توجه به انگیزه ها و ریشه ها و از بین بردن آن است، و با توجه به اینکه ریشه تعصب، حبّ ذات افراطی، پایین بودن سطح فرهنگ، شخصیت زدگی و انزوای اجتماعی و فکری است، برای از میان بردن این صفت رذیله باید سطح آگاهی افراد بالا رود، با اقوام و ملل دیگر و گروه های مختلف اجتماعی بیامیزند، حبّ ذات در آنها تعدیل گردد و گرایشهای زیانبار قومی و قبیله‌ای از میان آنها برچیده شود تا پایه های تعصب و لجاجت و تقلیدهای کورکورانه برچیده شود.

همچنین باید به آثار و پیامدهای زیانبار آن توجه شود، که این خود عامل دیگری برای از میان بردن این رذیله اخلاقی است.

هنگامی که انسان توجه داشته باشد که تعصب و لجاجت، پرده ای بر فکر و عقل او می‌اندازد و او را از درک صحیح بازمی‌دارد و نیز پیوندهای وحدت و اتحاد را در جامعه بشری پاره می‌کند، و بذر نفاق و اختلاف را در میان آنها می‌پاشد و مایه درد و رنج انسانها می‌گردد، و حتی گاه او را به پرتگاه‌هایی که هرگز انتظار آن را نداشته است می‌کشاند، به یقین توجه به این امور، او را از مرکب سرکش تعصب و لجاجت پایین می‌آورد و از بیراهه های خطرناک به شاهراه سعادت و خوشبختی رهنمون می‌گردد.

یکی دیگر از طرق درمان رذایل اخلاقی تغییر شکل و تعویض محتوای آن است به این معنی که انگیزه ها را از بخشهای منفی به بخشهای مثبت هدایت کنیم:

مثلاً کسی که دارای تعصب شدید نسبت به مسائل نادرستی است، به جای اینکه انگیزه تعصب را در او بمیرانیم، تعصب او را به امور مثبت متوجه سازیم.

این همان چیزی است که در سخنان نورانی امیرمؤمنان علی (علیه السلام) در خطبه قاصعه می‌فرماید: «اگر بنا هست تعصب داشته باشید سعی کنید تعصب شما به خاطر مکارم اخلاق و محاسن امور باشد».^{۳۳}

یعنی اگر بناست وابستگی توأم با اصرار نسبت به چیزی داشته باشید این وابستگی را نسبت به فضایل اخلاقی قرار دهید.

^{۳۳} - زمر، ۹

^{۳۳} - الغیبة للطوسی، ص ۲۸۵. منتخب الانوار، ص ۱۱۸.

^{۳۳} - احتجاج طبرسی، ج ۱، ص ۲۸۲.

موضوع درس: تواضع و فروتنی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف تواضع، تواضع و کرامت انسان، تواضع از منظر احادیث. آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف تواضع، تواضع و کرامت انسان و تواضع از منظر احادیث. را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به حسن تواضع، تواضع و کرامت انسان از منظر احادیث. باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب:

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

۱- محق: حق بجانب	۲- ریاضت: زحمت
۵- غایت: نهایت	۴- اعتدال: برابری، حد وسط
۶- تذلل: ذلت پذیری	۶- تواضع: فروتنی

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می دهند و مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.
۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می کنند.	معلم تعریف تواضع، تواضع و کرامت انسان و تواضع از منظر احادیث را با لکچر و مثال تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سؤال می کنند.	پاسخ به سؤالات: معلم گرمی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می کنند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزیابی: ۱- تعریف تواضع چیست؟ ۲- تواضع و کرامت انسان چه ارتباط دارد؟ ۳- تواضع از منظر احادیث چگونه است؟
		کارخانه گی: معلم گرمی از شاگردان می خواهد تا هر کدام شاگردان خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

تواضع در کلمات پیامبر ﷺ

۱- از راهکارهای موثر پیامبر اکرم ﷺ برای برقراری صمیمیت و دوستی، تواضع و فروتنی است؛ زیرا عوامل گریز انسانها از یکدیگر، سرکشی، تکبر، خودخواهی و خودبینی است. بر این اساس، فروتنی و تواضع، مایه دوستی و مهر و صمیمیت است. نخستین نکته در تواضع، آن است که انسان گمان نکند با تواضع، خود را تحقیر کرده و شخصیت خویش را خوار شمرده است، بلکه تواضع مایه سربلندی و عزت در پیشگاه الهی است؛ زیرا عمل کردن به فرمان اوست. در نظر مردم نیز همین گونه است به این دلیل که آنها تواضع را نشان عظمت و بزرگی شخصیت و بلندی روح انسان می دانند پیامبر خدا ﷺ می فرماید: «همانا تواضع مایه رفعت و بلندی مقام است؛ پس تواضع کنید تا خداوند شما را رفعت دهد.»

۲- در فرهنگ اسلامی، هر کار خیری باید برای خدا و با نیت خالص باشد تا پیامدهای لازم و مثبت را داشته باشد. تواضع نیز چنین است. پیامبر خدا فرموده است: «هر که برای خدا تواضع کند، خداوند او را رفعت دهد.» در گفتاری دیگر، پیامبر خدا ﷺ درباره تواضع می فرماید: «کرامت به تقوا و شرف به تواضع و بی نیازی به یقین است.» در مقابل تواضع که مایه رفعت است، تکبر مایه افتادگی و پستی است. در حدیث نبوی آمده است: «هر که برای خدا فروتنی کند، خدایش او را رفعت دهد و هر که تکبر کند و گردن افرازد، خدایش او را پست کند.» نقطه مقابل تواضع، گاهی تکبر (گردن کشی و خودبزرگ نمایی) و گاهی تجبر (بزرگی فروختن و اعمال قهر و زور) است. خداوند هیچیک از این دو برخورد را از بنده اش نمی پذیرد و چنین بنده یی را کیفر می دهد. همان گونه که رسول خدا ﷺ فرموده است: «هر کس فروتنی کند، خدایش رفعت و بلندی مقام دهد و هر کس بزرگی فروشد، خدایش درهم شکند.»

۳- در شرایط نابرابر اجتماعی که برخی احساس برتری دارند و خود را حاکم بر دیگران می‌پندارند، محصول طبیعی این شرایط، فخر فروشی و تکبر و خود بزرگ بینی است. پیامبر اکرم (ص) هم راه درمان و هم راه پیش گیری را ارائه کرده است: «خداوند به من وحی فرستاد که فروتنی کنید تا کسی بر کسی افتخار و کسی بر کسی تعدی نکند.» یکی دیگر از آثار مثبت تواضع، در امان بودن از حسادت دیگران است، زیرا انسان متکبر و خودخواه به طور طبیعی مورد کینه و بی مهری و دشمنی دیگران است و به دلیل خصلت ناپسند تکبر، همگان آرزومند محرومیت او از امکانات هستند. شخص متواضع، با بهره مندی از خصلت تواضع، هر چند از نظر مالی چیزی به مردم ندهد، ولی ارتباط سالم او با دیگران، باعث جلب محبت دیگران میگردد و اخلاق خوب که به صورت تواضع نمایانگر شده است، سپری می شود تا او را از گزند حسادت دیگران مصون بدارد. آنچه گفته شد در این سخن پیامبر اکرم ﷺ آشکار است که فرمود: «هر انسانی که از نعمتی بهره مند است، در معرض حسادت است؛ مگر آنکه اهل تواضع باشد.»

۴- نکته دیگر در زمینه ارزشمندی تواضع آن است که نباید کاربرد تواضع و فروتنی فقط در شرایطی باشد که انسان نتواند اهل تکبر و اعمال زور باشد، بلکه در موقعیتی که زمینه و ابزار مناسب برای اعمال زور و تکبر وجود دارد، تواضع بسیار ارزشمند است. به بیان دیگر، تواضع گاهی اضطرابی و قهری است و آن زمانی است که انسان گزینه یی غیر از فروتنی ندارد: مانند مواردی که انسان، دستش از همه چیز و همه جا کوتاه است و چون هیچ راهی برای تکبر ندارد، به ناچار اهل تواضع می شود. گاهی تواضع اختیاری و انتخابی است و آن در شرایطی است که انسان با بهره مندی از زمینه و ابزار و امکانات مناسب برای تکبر، خودش از روی اختیار تواضع را انتخاب می کند. اینجاست که این عمل، برترین کارهاست؛ همان گونه که پیامبر خدا ﷺ فرموده است: «بهترین کارها سه چیز است: تواضع به هنگام دولت (یعنی هنگام بهره مندی از قدرت و موقعیت و امکانات) عفو و بخشش به هنگام قدرت و بخشش بدون منت.»

۵- تواضع، این خصلت ارزشمند انسانی، مراتب و درجاتی دارد و بهترین آنها آن است که انسان در اوج بی نیازی و قدرت و موقعیت و با بهره مندی از امکانات، متواضع باشد. پیامبر خدا ﷺ می فرماید: «با فضیلت ترین مردم کسی است که در حال ثروتمند بودن، زاهد باشد و در موقعیت توانمندی، اهل انصاف باشد و در حال قدرت، بردباری پیشه کند.» در کلام دیگر پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «خوشا به حال کسی که بدون هیچ کاستی، اهل تواضع باشد.» در کلمات پیامبر اکرم ﷺ در مواردی به صورت خاص به تواضع سفارش شده است؛ از این موارد، تواضع در برابر کسی است که در حق انسان نیکی کرده است. پیامبر خدا می فرماید: «هر که با تو نیکی کند، با وی متواضع باش، هر چند برده حبشی باشد.» مورد دیگر، تواضع در فضای آموزشی است. هم معلم در برابر شاگرد و هم شاگرد در برابر معلم باید تواضع کند. تواضع دانشجو در برابر آموزگار چنان نیاز به سفارش ندارد؛ زیرا استاد و معلم حقی بر گردن دانش آموز دارد و گوشه یی از این حق با فروتنی جبران می شود، ولی تواضع استاد در برابر شاگرد، یک تواضع انتخابی است و جز با معیارهای اخلاقی در سطح بالا نمی توان توجیه کرد که انسان به دیگری چیزی بیاموزد و در برابرش فروتن نیز باشد. رسول خدا ﷺ می فرماید: «با استاد و یا شاگرد خود متواضع باشید و از دانشمندان سرکش مباشید.» مورد دیگری که انسان شایسته است اهل تواضع باشد، در برابر فقیران و تهیدستان است. پیامبر اسلام می فرماید: «فروتنی کنید و با مسکینان همنشین شوید تا در پیشگاه خدا بزرگ باشید و از کبر خارج شوید.» تواضع مانند هر خصلت و ویژگی اخلاقی نشانه هایی دارد. این نشانه ها هر یک بیانگر تواضع در بخشی از زندگی است؛ برای نمونه، در ارتباط با زیردستان، گاهی تواضع خود را با هم غذا شدن با آنان نشان می دهد. پیامبر اکرم ﷺ می فرماید: «غذا خوردن با خدمتکار، از فروتنی است.» و گاهی همنشینی با مسکینان نشانه تواضع است؛ همان گونه که رسول خدا ﷺ فرموده است: «فروتنی کنید و با مسکینان همنشین گردید تا در پیش خداوند بزرگ باشید و از کبر رها شوید.» و در گفتاری دیگر فرموده است: «همنشینی با فقیران از تواضع است.» در حدیثی دیگر، پیامبر اکرم ﷺ تواضع را از نشانه های عقل دانسته و فرموده است: «عقل آن است که با جاهلان، بردباری کند و از ستمگر در گذرد و با زیردستان تواضع کند و از بالادستان در راه نیکی سبقت جوید.»

موضوع درس: بخل و امساک

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با سرنوشت بخیلان، بخل در آینه روایات اسلامی، آثار و پیامدهای بخل، پیشگیری و درمان بخل آشنایی حاصل کنند.
  - ۲- شاگردان سرنوشت بخیلان، بخل در آینه روایات اسلامی، آثار و پیامدهای بخل، پیشگیری و درمان بخل را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
  - ۳- شاگردان به قبح بخل در آینه روایات اسلامی، آثار و پیامدهای بخل، پیشگیری و درمان بخل باورمند شوند.
- ### شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
  - ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
  - ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ### سایر شیوه‌های مناسب:
- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز:

- ۱ کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- بخل: بخیلی کردن، ضد سخاوت
- ۲- امساک: خودداری کردن از مصرف مال در مورد مناسب مصرف آن.
- ۳- بعید من الله: از خدا دور بودن
- ۴- حبیب: دوست و یار
- ۷- خازن: خزانه دار

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.
۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	معلم سرنوشت بخیلان، بخل در آینه روایات اسلامی، آثار و پیامدهای بخل، پیشگیری و درمان بخل را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.

پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کند.	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزیابی: ۱- مفهوم بخل چیست؟ ۲- آثار و پیامدهای بخل چیست؟ ۳- بخل چگونه پیشگیری و درمان می‌شود؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان مفهوم بخل، انگیزه‌ها و درمان آن را در یک جدول قرار دهند.		

معلومات تکمیلی

پیشگیری و درمان بخل

برای درمان بیماریهای اخلاقی همانند بیماریهای جسمانی باید به سراغ ریشه‌ها رفت؛ زیرا تا ریشه‌ها نخشکد، بیماری همچنان وجود دارد، هرچند به صورت موقت آثار آن زایل شود. از آنجا که انگیزه‌های «بخل» متعدد است، باید ریشه‌یابی نمود؛ زیرا بعضی به خاطر علاقه زیاد به دنیا، به اموال خود که وسیله‌ی برای وصول به شهوات است، عشق می‌ورزند، به طوری که حاضر نیستند کمترین چیزی در اختیار کسی بگذارند. این افراد باید به سراغ اموری روند که این علاقه را از میان می‌برد. به عواقب دردناک شهوترانی و سرانجام دنیاپرستان شهوتران بیندیشند تا از آن باز ایستند و بدانند چه عواقبی دارند. انگیزه دیگر «بخل» آرزوهای بلند است که انسان را به جمع مال و بخل در مصرف دعوت می‌کند. اگر آنها به ناپایداری دنیا و قطع آمال و آرزوها توجه داشتند و به کسانی بنگرند که جان خود را به وسیله حوادث گوناگون و بیماریهای مرموز و بی مقدمه از دست داده‌اند؛ داشتن آرزوهای بلند را اشتباه دانسته و از «بخل» خویش می‌کاهند. انگیزه دیگر، عشق و علاقه به فرزندان و ثروت اندوزی برای آینده آنهاست، در حالی که خداوند روزی آنها را نیز تضمین کرده است. اگر آنها از دوستان خدا باشند، خدا آنها را تنها نمی‌گذارد و اگر از دشمنان خدا باشند، جمع مال برای کسانی که آن را ابزار گناه قرار می‌دهند کار نیکو و عاقلانه نیست؛ البته گاهی نیز افرادی بدون این که میراثی از پدر دریافت کنند، فقط بر اثر لیاقت ذاتی خود، زندگی بسیار بهتری نسبت به کسانی که ثروت سرشاری از پدر به آنها رسیده، پیدا کرده‌اند. عامل دیگری که به گفته بعضی از بزرگان «علم اخلاق» شبیه درد بی درمان است، این است که بعضی مال را به خاطر خودش دوست داشته و به آن عشق می‌ورزند و همیشه در جمع آوری آن می‌کوشند و از دست دادن آن وحشت دارند. آنها فراموش کرده‌اند که مال وسیله‌ی بی است برای رسیدن به اهداف مادی و یا معنوی؛ اگر از آن استفاده صحیح نشود، با سنگ و چوب تفاوتی نمی‌کند. راه دیگر مبارزه با «بخل» این است که شخص «بخیل» دندان روی جگر بگذارد و از اموال خود ببخشد. هرگاه این کار تکرار شود عشق به مال در وجودش شکسته خواهد شد؛ همانند افراد ترسو که اگر در میدانهای مختلف زندگی گام نهند، به تدریج ترس و وحشت آنها می‌ریزد. یکی از راه‌های درمان «بخل» اندیشیدن درباره تنفر و انزجاری است که مردم از بخیلان دارند و آنها را موجوداتی پست می‌دانند و احترامی که برای سخاوتمندان قائلند و آنها را انسان‌هایی برتر می‌شمارند؛ همچنین اندیشیدن در پیامدهای سوء و آثار مرگبار «بخل» نیز تأثیر فراوانی در درمان این صفت زشت دارد. در این رابطه حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: «الْبَخِيلُ يَبْخُلُ عَلَى نَفْسِهِ بِالْيَسِيرِ مِنْ دُنْيَاهُ وَ يَسْمَحُ لِرِثَائِهِ بِكُلِّهَا!» بخیل نسبت به خودش در مورد کمترین چیزی بخل می‌کند، ولی همه آن را به آسانی در اختیار وارثانش می‌گذارد»^{۳۴}.

حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام نقل شده است: «مَنْ بَرَّ مِنَ الْبُخْلِ نَالَ الشَّرَفَ؛ کسی که از بخل پاک شود، به شرف و افتخار نائل می‌شود»^{۳۵}.

^{۳۴} - غرالحکم، حدیث ۱۸۸۴.

^{۳۵} - بحارالانوار، جلد ۷، صفحه ۲۲۹.

موضوع درس: شکر خالق و شکر مخلوق

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با مفهوم سپاس گزاری، سپاس گزاری از منظر روایات و سیره پیشوایان آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفهوم سپاس گزاری، سپاس گزاری از منظر روایات و سیره پیشوایان را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به حسن سپاس گزاری، سپاس گزاری از منظر روایات و سیره پیشوایان باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دو از ده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **شکر خالق:** قدردانی از خدای متعال
- ۲- **منعم:** نعمت ده، ولی نعمت
- ۳- **شکر مخلوق:** قدردانی و تشکر از مردم
- ۴- **المصیر:** بازگشت.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت های شاگردان	فعالیت های معلم
۵ دقیقه	توجه جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش میدهند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می‌کند و شاگردان را متوجه می‌سازد.
۲۰ دقیقه	گوش داده و یادداشت می‌کنند.	معلم مفهوم سپاس گزاری، سپاس‌گزاری از روایات و سیره پیشوایان را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.

پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می‌کنند.	شاگردان به نوبت سؤال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: ۱- شکر خالق چگونه صورت می‌گیرد؟ ۲- شکر از منظر سیره پیشوایان چه جایگاهی دارد؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می‌خواهد تا خلاصه درس را در پنج سطر بنویسند.		

معلومات تکمیلی

شکرگزاری در سیره پیشوایان

می‌دانیم یکی از انواع حدیث، فعل و تقریر معصوم است، یعنی همان گونه که قول و گفتار آن‌ها معارف دینی را برای ما روشن می‌سازد، عمل و همچنین سکوت آنها در موارد مختلف آموزنده و همچون دریای بی‌کران از معارف و احکام و اخلاق است. مخصوصاً در زمینه شکرگزاری نمونه‌های زیادی وجود دارد از جمله:

۱- امام باقر علیه السلام می‌فرماید: رسول خدا صلی الله علیه و آله شبی نزد ام‌المؤمنین عایشه بود (و پیوسته مشغول عبادت بود) ام‌المؤمنین گفت: چرا این قدر خود را به زحمت می‌افکنی در حالی که خداوند گذشته و آینده تو را بخشوده است، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «أَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا؟ آیا من بنده شکرگزار خدا نباشم؟»^{۳۶}

از این تعبیر معلوم می‌شود که انگیزه عبادت اولیاء الله شکر نعمت‌های او بود.

این تعبیر در احادیث اسلامی کراراً از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است که در برابر سؤال افراد مختلفی این جمله را تکرار فرمود: «أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا».

۲- در حدیثی از هشام بن احمر که از یاران امام موسی بن جعفر علیه السلام بود می‌خوانیم که می‌گوید: من با آن حضرت در بعضی از اطراف مدینه بودم، ناگهان دیدم امام از مرکب پیاده شده و به سجده افتاد و مدت طولانی سجده را ادامه داد، سپس سر از سجده برداشت و سوار بر مرکب شد، عرض کردم فدایت شوم سجده را طولانی فرمودی؟ فرمود: «إِنِّي ذَكَّرْتُ نِعْمَةَ أَنْعَمَ اللَّهُ بِهَا عَلَيَّ فَاحْبَبْتُ أَنْ أَشْكُرَ رَبِّي؛ من به یاد نعمتی افتادم که خداوند به من ارزانی فرمود، دوست داشتم شکر پروردگارم را بجا آورم»^{۳۷}.

از این روایت استفاده می‌شود که پیشوایان بزرگ، مقید بودند در برابر هر نعمتی شکری جداگانه بجا آورند. بلکه به یاران خود نیز همین معنی را دستور می‌دادند، از این رو در حدیثی از امام صادق علیه السلام آمده است: هرگاه یکی از شما به یاد یکی از نعمت‌های خدا بیفتد، صورت بر خاک بگذارد و شکر خدا بجا آورد، و اگر سواره است پیاده شود و صورت بر خاک نهد، اگر از ترس انگشت نما شدن نتواند پیاده شود صورت بر قریوس زین بگذارد. (قریوس قسمت برآمدگی جلو زین است) و اگر آن را هم نتواند انجام دهد صورت بر کف دست بگذارد و شکر خدا را بجا آورد.^{۳۸}

۳- در حدیثی از امام صادق علیه السلام می‌خوانیم که به یکی از یارانش به نام ابوبصیر فرمود: گاه می‌شود که یکی از شما ظرفی از آب می‌نوشد، و خداوند به خاطر آن او را اهل بهشت می‌کند، سپس در شرح این کلام فرمود: نخست ظرف آب را می‌گیرد، و هنگامی که می‌خواهد بر لب بگذارد بِسْمِ اللَّهِ می‌گوید کمی می‌نوشد و هنوز سیراب نشده آن را از لب بر می‌دارد و شکر خدا می‌گوید، بار دوم می‌نوشد، سپس ظرف را از لب برمی‌دارد و شکر خدا می‌گوید و برای سومین بار نیز همین کار را تکرار می‌کند «فَيُوجِبُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ بِهَا الْجَنَّةَ؛ خداوند به برکت آن او را اهل بهشت می‌کند»^{۳۹}.

^{۳۶} - اصول کافی، جلد ۲، صفحه ۹۵.

^{۳۷} - اصول کافی، جلد ۲، صفحه ۹۸، حدیث ۲۶.

^{۳۸} - همان، حدیث ۲۵.

^{۳۹} - همان، صفحه ۹۶، حدیث ۱۶.

موضوع درس: دعا و نیایش

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با: معنا و مفهوم دعا، نقش و شرایط استجابت دعا و شرایط دعاکننده. آشنایی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان: معنا و مفهوم دعا، نقش و شرایط استجابت دعا و شرایط دعاکننده را به خوبی برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به دعا، نقش و شرایط استجابت دعا و شرایط دعاکننده باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات آنها جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.

سایر شیوه‌های مناسب

روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانایی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف یازده.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- دعا: نیایش
- ۲- زُغ: از زیغ به معنای ضلالت و گمراهی
- ۳- تَعُوذ: پناه بردن.
- ۴- اجابت: قبول کردن، پذیرفتن

فعالیت تدریس

فعالیت‌هایی معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری	توجه و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

ایجاد انگیزه: معلم محترم پرسش اول درس را سؤال می کند و شاگردان را متوجه می سازد.	گوش می دهند و مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم محترم: معنا و مفهوم دعا، نقش و شرایط استجابت دعا و شرایط دعا کننده را با لکچر تفهیم می کند.	گوش داده و یادداشت می کنند.	۲۰ دقیقه
پاسخ به سؤالات: معلم گرامی به سؤالات شاگردان جواب ارائه می کند.	شاگردان به نوبت سؤال می کنند.	۵ دقیقه
ارزیابی: ۱- مفهوم دعا چیست؟ ۲- نقش و شرایط استجابت دعا چیست؟ ۳- شرایط دعا کننده چیست؟	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی: معلم گرامی از شاگردان می خواهد تا شاگردان محورهای اصلی درس را در یک جدول قرار دهند		

معلومات تکمیلی

توسل در دعا

مطلب مهمی که در مورد دعا کردن باید بدان اشاره شود این است که استجابت دعا نیاز به واسطه دارد. فیض و رحمت الهی بدون واسطه به بندگان نمی رسد. در مورد نزول قرآن کریم هم خداوند به واسطه حضرت جبرائیل کلام نورانی خودش را بر قلب پیامبر اکرم ﷺ القا کرد. البته جبرئیل به اذن حضرت حق و به فرمان باری تعالی قرآن را نازل کرد. قدرت و علم لازم جهت انجام این مأموریت نیز از جانب خداوند متعال به وی عطا شد و پس از آن قرآن کریم را با یک تشریفات خاصی نزد پیامبر اکرم ﷺ آورد.

دعا و راز و نیاز هم وسیله می خواهد؛ یعنی شخصیت که شرایط دعا کردن را دارا باشد این دعا را به محضر خدا برسد و خداوند به واسطه رحمت خودش و با واسطه استجابت دعا را به ما برساند.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ^{۴۰} ای کسانی که ایمان آورده اید از خدا پروا کنید و به او [توسل و] تقرب جوید و در راهش جهاد کنید باشد که رستگار شوید

این آیه دو معنا دارد. معنای ظاهری آن این است که ای انسان تقوی داشته باش تا آن تقوی وسیله یی شود برای اینکه پروردگار عالم به تو رحم کند. اما امام صادق علیه السلام معنای دقیق تری برای این آیه بیان فرموده اند. آن حضرت در ذیل این آیه می فرمایند: «نحن الوسيلة في القرآن» یعنی ما از جمله وسیله هایی هستیم از طرف خداوند برای مردم. در واقع این وسیله که مورد نظر قرآن مجید است و بندگان باید از آن استفاده کنند، همان توسل به حضرات معصومین علیه السلام است.

در جای دیگری از قرآن چنین آمده است: وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ^{۴۱} و نامهای نیکو به خدا اختصاص دارد پس او را با آنها بخوانید و کسانی را که در مورد نامهای او به کژی می گرایند رها کنید زوداست که به [سزای] آنچه انجام می دادند کیفر خواهند یافت. معنای ظاهری این آیه نیز یعنی اینکه اسماء حسنی خداوند زیاد است و هنگام دعا با توسل به اسماء خداوند، او را بخوانید.

^{۴۰} - مایده (۳۵)

^{۴۱} - اعراف (۱۸۰)